

Evropa

Evropa z Azijo tvori celino, ki jo imenujemo Evrazija. Ker so velike spremembe med Evropo in Azijo, ju obravnavamo kot posamezna kontinenta. Meja med Evropo in Azijo poteka po gorovju Ural, reki Ural, Kaspijskem jezeru, Maničkem podolju, Črnem morju do obal Turčije.

Naravnogeografske značilnosti

Razčlenjenost Evrope

morja, zalivi		ožine, preliv		polotoki, otoki	
1.	Belo morje	A	Gibraltarska vrata	a	Pirenejski polotok
2.	Barentsovo morje	B	Dovrska vrata	b	Apeninski polotok
3.	Botniški zaliv	C	Katte Gat	c	Balkanski polotok
4.	Finski zaliv	D	Dardanele	d	Peloponez
5.	Baltsko morje	E	Bospor	e	Jutlandija
6.	Severno morje	F	Otrantska vrata	f	Skandinavski polotok
7.	Genovski zaliv	G	Sicilski preliv	g	Normandija
8.	Tirensko morje	H	Shaggerak	h	Polotok Kola
9.	Jadransko morje			i	Krim
10.	Jonsko morje			j	Islandija
.					
11.	Egejsko morje			k	Hebridi
.					
12.	Črno morje			l	Irska
.					
13.	Azovsko morje			m	Velika Britanija
.					
14.	Kaspijsko morje			n	Sardinija
.					
15.	Biskajski zaliv			o	Korzika
.					
				p	Bretanija
				r	Kreta
				s	Sicilija

Naravne enote in reke v Evropi

gorovja		nižine			
1	Kantabrijsko gorovje	a	Nemško sredogorje	A	Francoska nižina (Akvitanija)
2	Pireneji	b	Mezeta	B	Severnonemška nižina (Nemško-poljska nižina)
3	Kastilsko gorovje	c	Bretanija	C	Padška nižina
4	Pindos	d	Normandija	D	Furlanija
5	Betijske Kordiljere	e	Volinsko – podolska plošča	E	Panonska nižina
6	Apenini	f	Srednjeruske višine	F	Vlaška nižina
7	Alpe	g	Privolške višine	G	Vzhodnoevropska nižina
8	Francosko sredogorje (Centralni masiv)	h	Finska jezerska plošča		
9	Dinarsko gorstvo				
10	V Karpati				
11	J Karpati				
12	Balkan (Stara planina)				
13	Rodopi				
14	Škotsko višavje				
15	Peninsko gorovje				

16	Kambrijsko gorovje				
17	Skandinavsko gorovje				
18	S Karpati (Beskidi)				

reke			
1	Guadalquivir	14	Donava
2	Tejo	15	Sava
3	Duero	16	Morava
4	Ebro	17	Tisa
5	Garona	18	Vardar
6	Loara	19	Laba
7	Sena	20	Odra
8	Temza	21	Viska
9	Ren	22	Dnjester
10	Main	23	Dnjeper
11	Saone	24	Donec
12	Rona	25	Don
13	Pad	26	Volga

V Dalmaciji gre za grezanje kopnega in morje se dviga. Zaradi grezanja imajo otoki in zalivi podolgovato obliko.

Otoki so nastali zaradi delovanja ledenikov. Poledenitev je potekala v pleistocenu, zato niso to otoki v Egejskem morju. So ledeniškega nastanka.

Vatenska obala je akumulacijska obala, kjer se morje umika, kopno se širi. V času oseke je obala širša kot v času plime. Nizozemci to izkoriščajo tako, da vodijo turiste na ogled v času oseke. Vatenska obala ni primerna za plovbo, ker je voda preplitka.

Za plovbo sta najbolj primerna estuarski tip obale in fjordski tip obale. Hamburg je pristanišče, kjer je estuarski tip obale. Upoštevati morajo čas plime. To je naravno.

Belo morje je stransko morje, saj se zajeda v obalo. Severno morje je bolj odprto. Imenujemo ga robno morje, saj ga od Atlantskega morja loči otočje.

- **stransko morje** → Črno morje, Jadransko morje, Baltsko morje
- **robno morje** → Barentsovo morje, Norveško morje

Sredozemsko morje je sredozemsko morje.

Morje, ki je globoko do 200m imenujemo šelfno morje (Baltsko morje, Sredozemsko morje) – plitvo. Taka morja so primerna za črpanje nafte (Severno morje).

Največje evropsko jezero je Ladoško jezero ob Finskem zalivu. Veliko jezero je tudi jezero Inari na S Finske, ter Blatno jezero na Madžarskem, Ženevsko jezero, Bodensko jezero, Ohridsko jezero, Prespanjsko jezero, Skadarsko jezero, Severnoitalijanska jezera (Kornsko jezero, Gardsko jezero, Magcore) → največja jezera v Evropi.

Večina jezer je ledeniškega nastanka, v Alpah (Ženevsko, Bodensko, Severnoitalijanska jezera) in na Finskem. Ohridsko in Prespanjsko jezero sta tektonskega nastanka. Skadarsko jezero je kraško jezero, je kraškega nastanka. Blatno jezero je ostanek nekdanjega Panonskega morja. Tako jezero je reliktnega nastanka. Na otoku Cres se nahaja Vransko jezero.

Geološki razvoj Evrope

Jedro kontinenta (predkambrij) predstavljata Baltski ščit in Ruska plošča. Na ščitu lahko najdemo na površju metamorfne in magmatske kamnine, ploščo pa prekrivajo sedimentne kamnine.

Kaledonska orogeneza je najstarejša orogeneza in obsega:

- Skandinavsko gorovje
- večji del Britanskega otočja
- Nemško – poljsko nižino

To se je dogajalo v silurju. To kar je nastalo v času kaledonske orogeneze geološko imenujemo Paloevropa.

Hercinska orogeneza je potekala v karbonu. Kar je nastalo v času hercinske orogeneze geološko imenujemo Mezoevropa (mezo = srednje).

Obsega:

- Armonikansko gorovje:
  - o Centralni masiv
  - o Bretanija
  - o Normandija
  - o J Velike Britanije
  - o J Irske
  - o Iberski masiv (jedro Pirenejskega polotoka)
- Variskidi (Variskično gorovje):
  - o Vogezi
  - o Jura
  - o Schwarzwald
  - o Ardeni (V od Luksemburga)
  - o Nemška sredogorja
  - o Češka sredogorja (Češki les, Šumava, Češko rudogorje...)
  - o Malopoljske višine v povirju Visle (izvir Visle)
- Rodopi
- Sardinija

V času alpidске orogeneze v terciarju je nastala Neoevropa. V terciarju se je začela Afriška plošča podrivati pod Evrazijsko litosfersko ploščo. Na območju Sredozemskega morja je nekaj manjših plošč – Jadranska litosferska plošča; pri njej gre za kolizijo, Egejska litosferska plošča. Območje kolizije je nastajanje Alp med Jadransko in Evrazijsko litosfersko ploščo.

Alpidska orogeneza obsega:

- Kantabrijsko gorovje
- Pireneji
- Betijske kordiljere
- Alpe
- Apenini
- Karpati
- Dinarsko gorovje
- Pindos
- Stara planina (Balkan)

V terciarju so se ugreznile kotline:

- Padska kotlina (reka Pad)
- Panonska kotlina (reka Donava)
- Vlaška kotlina (reka Donava)

Danes so to nasute nižine. Šlo je za tektonsko grezanje.

Zaradi mladega nastanka ter še zmeraj premikanja Afriške plošče se krči Sredozemsko morje oz. sredozemski prostor in prihaja do vulkanizma, tam kjer je tanjenje (J Italije, J Grčije), ter do potresov (tudi pri nas). Vulkani so prisotni tudi na območju Islandije, kjer gre za območje razmikanja (Severnoameriška in Evrazijska litosferska plošča).

Kaj pomeni geološka zgradba Evrope? Zakaj nas zanima?

- Neposredni vliv: naravna bogastva → energijski vir (premog)
- Posredni vpliv: relief vpliva na poselitev, prst, kmetijstvo, promet, gospodarstvo

Danes je podoba Evrope enaka kot konec terciarja, razen Islandije. Površje preoblikujejo eksogeni procesi, najmočneje je bilo ledeniško preoblikovanje v pleistocenu. Obstaja celinska poledenitev (obsežnejša) in gorska poledenitev.

Vulkani

Na Islandiji je več kot 200 vulkanov različnih tipov in drugih oblik vulkanske aktivnosti, kot so termalni izlivi in gejzirji. Vulkanska aktivnost je zelo močna. Življenje na vulkanski pokrajini ima tudi svoje prednosti: poceni energija, topla voda, obnovljiva in okolju prijazna geotermalna energija. Para se izkorišča za poganjanje turbin pri proizvodnji električne energije. Vroča voda se uporablja za centralno ogrevanje. Negativne posledice izkoriščanja vode: pretirana poraba, nepravilno izkoriščanje, zmanjšanje zalog energije, presihanje gejzirjev, vročih izvirov in blatnih bazenov.

Ljudje so ozemlje okoli vulkana Etna naselili zaradi rodovitne prsti, bogate z mineralnimi snovmi. Prst in sredozemsko podnebje s suhimi in vročimi poletji ter milimi in vlažnimi zimami kmetov omogočata gojenje vinske trte in sadnega drevja.

Površje Evrope

Tipi površja v Evropi:

- 1. Vzhodnoevropska nižina → nasuta nižina**
  - Valdajske višine
  - Srednjeruske višine
  - Privolško višavje
  - Volinsko – podolsko višavje
- 2. stara grudasta gorovja na območju kaledonske orogeneze**
  - Skandinavsko gorovje
  - Peninske gore
  - Kambrijsko gorovje
  - Škotsko višavje
- 3. pas nasutih nižin**
  - JV Angleška nižina
  - Francoska nižina
  - Nemško – poljske nižine
  - Vzhodnoevropske nižine

- 4. pas grudastega Sredogorja**

Tak pas se pojavlja na območju hercinske orogeneze, na območju Mezoevrope.

- 5. mladonagubano slemenasto gorovje**

Glej geološko zgradbo – alpinska orogeneza.

Podnebni tipi

1. subpolarno podnebje → Vardo, Islandija
2. oceansko podnebje → Shannon, Brest, Bergen, Pariz
3. srednjeevropsko ali prehodno kontinentalno podnebje → Berlin, Dunaj, Stockholm
4. vlažno kontinentalno podnebje s toplim poletjem → Moskva
5. vlažno kontinentalno podnebje z vročim poletjem
6. polsuho kontinentalno podnebje → Caricin
7. zmerno hladno podnebje → Petrozavodsk
8. sredozemsko podnebje → Rim, Palermo, Atene, Lizbona
9. submediteransko podnebje → Jalta
10. gorsko podnebje → Somblick

Če primerjamo Lizbono in Atene, ima Lizbona večjo količino padavin. Količina padavin se nad Sredozemljem zmanjšuje od Z → V (potujoče depresije potujejo od Z → V). V Atenah so višje temperature.

V Bergnu je več padavin zaradi ciklonskih padavin in privetrne lege, zato nastajajo tudi orografske padavine.

Pri prehodnem kontinentalnem podnebju prevladujejo konvekcijske padavine poleti. Na subpolarno podnebje kažejo poletne temperature, ki so pod 10°C. Zimske temperature so nekoliko višje od običajnih zaradi Severnoatlantskega toka.

Prsti in rastlinstvo

1. tundrsko rastlinstvo → tundrska prst → zmerno hladno podnebje
2. iglasti gozd (tajga), ponekod raste tudi breza → podzoli → subpolarno podnebje
3. mmešani gozd → rjave in sive gozdne prsti → kontinentalno podnebje
4. listnati gozd → rjava gozdna prst, ki se lahko proti V spremeni v sivo, s stopnjevanjem kontinentalnosti
5. stepa; gozdu sledi visokotravna stepa (černozej), proti JV se spremeni v nizkotravno stepo (kostonjeva prst – kastanozoli)
6. gozdna stepa; nahaja se na prehodu iz listnatega gozda v visokotravno stepo
7. sredozemsko ali mediteransko rastlinstvo → rdeče in rjave mediteranske prsti, ena od njih je tudi jerovica

Severna Evropa

1. Nordijske države

Najprej so le te države spadale k S Evropi. Sem spadajo:

- Finska (Helsinki)
- Švedska (Stockholm)
- Norveška (Oslo)
- Islandija (Reykjavik)
- Danska (Kopenhagen) – ni veliko gozda, ker so skrčeni zaradi obdelovalnih površin

2. Pribaltske države

Od 90-ih let naprej oz. po razpadu Sovjetske zveze tudi te države spadajo k S Evropi.

Sem spadajo:

- Litva (Vilna)
- Latvija (Riga)
- Estonija (Tallin)

Nordijske države

Naravne značilnosti

Naravne enote:

- Skandinavsko gorovje
- Finska jezerska plošča

Geološke enote:

- Skandinavsko gorovje → nastalo je v silurju s kaledonsko orogenezo. V tem času nastane Paleoevropa (Kaledonidi)
- Finska jezerska plošča
- Botniški zaliv

Kamnine → Na Baltskem ščitu so magmatske in metamorfne kamnine, ki so po kemični zgradbi silikatne kamnine.

To območje je bilo močno preoblikovano v času pleistocena, ko je potekala celinska poledenitev. Led je bil debel 3000m. Zaradi debeline je prišlo do močnega ugrezanja. Ko se je led stopil, se je gorovje ponovno začelo gubati.

Reliefne oblike, ki so posledica poledenitve:

- fjordi → na Z ob norveški obali; ledeniško preoblikovana rečna dolina zalita z morjem
- planote ali fjelli → to so dvignjene planote nad fjordi
- barja in jezera → na Finskem, tudi na Švedskem. Jezera so nastala, ker so ledeniki za seboj pustili morene (morenske nasipe), in tam je začela zastajati voda. Veliko jih je na Danskem (moren).
- grbinasti otoki → na Norveškem jih je okoli 150.000; so tudi ob švedski in finski obali. Nekateri otoki so prekriti, nekateri pa ne.
- morenski nasipi → na Danskem

Na fjellih nastajajo platojski ledeniki, ki so značilnost Skandinavskega gorovja. Na robohi teh planot se lahko spuščajo proti fjordskim zalivom ledeniki v obliki jezikov, kot je značilnost Alp.

Islandija → dežela gejrirjev in vulkanov, ker leži na rezmiku dveh litosferskih plošč. Je tudi dežela platojskih ladenikov zaradi poledenitve in S lege.

Severnoatlantski tok:

- vpliva na višje temperature pozimi, tudi na rastlinstvo
- vpliva tudi na temperature morja, zato Norveško morje ne zamrzne, medtem ko je Botniški zaliv (vpliv na zaledenitev morij) lahko tudi polovico leta zamrznjen; tam so nižje temperature

Prebivalstvo

Nordijske države so najredkeje poseljene države Evrope. Islandija izstopa z zelo redko poselitvijo. Redko poseljene so Švedska, Finska, Norveška, kjer se giblje gostota prebivalstva od 10-20 preb./km². Izjema je Danska, ki ima okoli 120 preb./km² (v Sloveniji 97 preb./km²). Gostota poselitve je zelo neenakomerna. Največja gostota je na J Norveške, Švedske, Finske. Na Islandiji je največja na JZ, kjer je glavno mesto, na Danskem pa na V. Razlogi so naravni.

Migracije, zlasti v preteklosti, so potekale v smeri S → J. Danes se selitve obračajo, potekajo od J → S, vendar niso tako množične kot v smeri S → J. Za te države je značilen sinonim »nerazviti sever, razviti jug«. Ker so te države gospodarsko zelo razvite, poteka še ena migracija: mesto → podeželje (kot v Ameriki).

Danci, Švedi, Norvežani so Germani, prav tako tudi Islandci. Danci, Švedi, Norvežani imajo nekatere besede popolnoma enake. Povsem drugačna pa je islandščina. Finci in Laponci spadajo v ugrofinsko jezikovno skupino. Laponci so etnična skupina, ki živi na S Norveške, Švedske, Finske ter Rusije (polotok Kola). Laponce lahko primerjamo z Eskimi. Podoben je način življenja, ki pa se močno spreminja. Laponci želijo ohraniti tradicijo v turistične namene. Na tem območju je malo manjšin. Na JZ Finske in Alandskih otokih živijo kot manjšina Švedi. Na J Danske so narodna manjšina Nemci.

K Danskim spada tudi Grenlandija, ki pa se je edina izključila iz Evropske Unije, saj imajo veliko avtonomijo.

Gospodarstvo

Vse države so visoko razvite. Vse imajo visok BDP (bruto domači proizvod) na prebivalca, znaša nad 20.000\$. Kmetijstvo je pomembno le na Danskem, čeprav je postindustrijska država. Finska ima največji delež gozda v Evropi.

Kmetijstvo na Danskem → primarna panoga

Značilnosti:

Prilagodljivost glede na potrebe na trgu. Danci trgujejo predvsem z državami Evropske unije, in sicer najbolj z Nemčijo, Veliko Britanijo. Aktivnega kmečkega prebivalstva je okoli 5%.

Dansko kmetijstvo se je v preteklosti razvijalo po fazah:

- 1.faza → do leta 1870 → usmerjeni so bili v pridelavo žitaric in govedorejo
- 2.faza → po letu 1870 → preusmerijo se samo v živinorejo (mlekarstvo, perutninarstvo, svinjereja), žitarice opustijo, ker prihaja cenejša ameriška pšenica iz prerij. V tej fazi uvedejo obvezno šolanje za kmete, kontrolo za kvaliteto izvoznih izdelkov, nove tehnologije...
- 3.faza → po letu 1960 → dansko kmetijstvo se povsem prilagodi potrebam evropskega trga in se farme še bolj specializirajo. Njihova specializacija se lahko tudi spreminja.

Primer: Specializacija v pridelavo ječmena za potrebe pivovarn. V tej fazi začnejo uvajati tudi združništvo, npr. v klavniške, mlekarske zadruge.

Velikost farm na Danskem znaša okoli 40ha. Na Danskem je pomembno kmetijstvo, ker ima Danska najboljše naravne razmere med nordijskimi državami.

Gozdarstvo → primarna panoga

V Evropi imata med nordijskimi državami največ gozda Finska in Švedska. Finska ima 76% poraščenega površja z gozdom, Švedska 70%. Na 3. mestu je Slovenija s 55% gozda. Gozdarstvo je na Finskem in Švedskem stara panoga. Gozd so izkoriščali za potrebe fužinarstva, kasneje rudarstva na Švedskem. Les so izvažali v preteklosti na Nizozemsko, v Anglijo. Že zelo zgodaj sta začeli uvajati načrtno gospodarjenje z gozdom. Les in lesni proizvodi so še danes pomembni pri izvozu. Švedska ima 1/5 (20%) pri izvozu, Finska pa 40%. Velike spremembe so tudi pri poseki lesa (moderne stroji), transportu. V preteklosti splavarjenje po jezerih, rekah. V sedanjosti poteka transport s tovornjaki in železnico.

Na Finskem je zelo pomembna lesna – predelovalna industrija. Zaposluje 1/5 industrijskih delavcev. Izvozijo večino izdelkov te industrije. Celo uvažajo slabši, cenejši les, predvsem iz Rusije za to industrijo (les na Finskem počasneje raste). Pri izvozu se stalno povečuje delež papirja, kartona in proizvodov višje obdelave v primerjavi z deležem žaganega lesa in celuloze.

Ribolov → primarna panoga

Ribolov je prevladujoč na Norveškem in Islandiji. Zlasti v preteklosti je ribolov povzročil poselitev na obalnih pasovih. Prevladovali so tako imenovani ribiški kmetje, ki so v hladnih mesecih ribarili, v toplih pa kmetovali. To območje ima zelo slabe pogoje za kmetijstvo. Ribe so konzervirali s soljo, pripravljali so polenovke (suhe ribe).

Glavno ribolovsko območje na norveški obali je območje Lofotov, ki je znano po ribiških vaseh. Po 2.sv. vojni postanejo poklicni ribiči. Z ribiški ladjami ribarijo tudi na odprto morje. Metode ribarjenja se spreminjajo in pride do prekomernega ulova. Ladjica postanejo prave »potujoče tovarne«. Drugi problemi so konflikti z naftnimi gospodarstveniki zaradi onesnaževanja z nafto. Norvežani so začeli ustanavljati ribiške farme.

Delež izvoza rib in ribnih proizvodov se na Norveškem zmanjšuje.

Na Islandiji predstavlja ribolov najpomembnejšo gospodarsko panogo, ribe in ribni proizvodi predstavljajo 3/4 izvoza.

Problemi:

- prekomerni ulov, zaradi modernih metod ribarjenja
- lovljenje tujih ladij v islandskih vodah → zaradi tega je prišlo do konfliktov – »ribiške vojne« (med Islandci in tujimi ladjami). Vojne potekajo okoli 70.leta. Islandci so zato želeli izstopiti iz Nato pakta. Tako so dosegli Islandci 200-miljski gospodarski pas, kjer lahko lovijo ribe samo oni.

Naftno gospodarstvo na Norveškem → sekundarna panoga

V začetku 60-ih let so območje Severnega morja razdelili med več držav. Največji delež izkoriščanja je dobila Velika Britanija v Severnem morju, sledi Norveška, nato Danska. Angleži imajo polovični delež.

Norvežani so začeli izkoriščati na treh območjih:

- Frigg
- Ekofisk
- Statfjord

Severno morje je primerno za črpanje nafte, ker je to šelfno morje. Problemi so le neurja. Norvežani nafto izvažajo že preko cevovodov od samih nahajališč. Norveška obala je zelo razčlenjena in tam so grbinasti otoki, zato ni primerna za take infrastrukture. Nafto črpajo preko naftnih ploščadi. Norvežani sami izdelujejo naftne ploščadi, so pomembni izdelovalci. Z dobičkom od nafte vlagajo v razvoj drugih dejavnosti (40% delež nafte pri izvozu) in zmanjšujejo regionalne razlike med S in J. So tudi problemi, npr. onesnaževanje okolja, saj prihaja pri črpanju nafte do izlivov, pa tudi cena nafte na svetovnem trgu niha.

Prestolnica naftnega gospodarstva je Stavanger (J Norveške), kjer proizvajajo naftne ploščadi. Norvežani imajo še zaloge nafte, ki jo še niso začeli črpati, na S Norveške. Pri naftnem gospodarstvu je zaposlen 1% aktivnega prebivalstva.

Železarstvo na Švedskem

Kar je narejeno na Švedskem je kvalitetno. V preteklosti je bilo kvalitetno jeklo, ki so ga proizvajali iz železove rude. Kopali so zelo kvalitetno železovo rudo na območju kraja Falun in jezera Vänerman. Železova ruda je vsebovala ogromno železa, imela je malo primesi in tako so lahko izdelali jeklo. To je najstarejše nahajališče železove rude.

Drugi nahajališči sta Kiruna in Gällivare. To sta nahajališči železove rude, ki je manj kvalitetna in so jo zato izvažali iz pristanišč Norvik in Lulea (ker je Botniški zaliv pol leta zamrznjen). Zaloge so bile obsežne, kopali so v dnevnem kopu, zmanjkalo je rude, preusmerijo se v podzemni kop, kar podraži rudo. Zato so začele evropske države uvažati avstralsko,... rudo.

Železarstvo je zapadlo med 2.sv. vojno v krizo, zato so se Švedi rešili z industrijo visoke tehnologije in s kvalitetnimi izdelki. Švedi so bili uspešni pri tehnologiji in so začeli izvažati znanje in izkušnje. Temu pravimo know-how. Niso samo izvažali izdelkov.

Območje Kirune je postalo območje depopulacije. Ljudje so se začeli izseljevati, brezposelnost,...

Energetika nordijskih držav

Energetika je gospodarska dejavnost, ki oskrbuje gospodarstvo in prebivalstvo z energijo. Glavni energijski vir je nafta, sledi hidroenergija, šele nato ostali viri, kot so premog, jedrska energija, les in alternativni viri.

Glede pridobivanja električne energije so določene posebnosti:

- el. energijo pridobivajo na Norveškem iz tekočih voda, s hidroenergetskim potencialom, ki je največji na J, kjer je največ prebivalstva in gospodarstva
- tudi Švedska in Finska imata hidroenergijo, vendar manj (relief, podnebje)
- Danska nima hidroenergije zaradi ravninskega reliefa, vendar je povezana v skupni sistem z ostalimi imenovanimi državami
- na Švedskem in Finskem imajo tudi jedrske in termoelektrarne
- na Danskem je zelo pomembna alternativna energija veter, kjer tudi proizvajajo veternice. Vetrna energija je zastoj, vendar je gradnja vetrnic zelo draga. Pihajo stalni vetrovi s Severnega morja.
- Islandija ima velik hidroenergetski potencial, izkorišča ga okoli 10%, ker je prebivalcev malo. Izkorišča tudi geotermalno energijo – izkoriščanje vrelcev, tople, vroče vode iz zemlje.
- Norveška izkorišča še alternativni vir, in sicer valovanje.

Ekološki problemi

- onesnaževanje morja z nafto
- kisel dež

Kako nastane kisel dež?

Kisli dež nastane z raztapljanjem plinov v vodi iz ozračja. Izvori kislin v ozračju so SO₂, dušikovi oksidi (NO₂) in nitrati z amoniaka (NH₃).

Na kaj vpliva / posledice kislega dežja?

Padavinska voda + plini (SO₂, NO_x, NH₃) → kislina

Kisel dež vpliva na propadanje stavb in rastlinstva. Prizadene tudi stoječe in tekoče vode ter iglaste gozdove v Skandinaviji in srednjem delu Evrope. Škodo je utrpel tudi ribolov na Norveškem. Zelo neugodna posledica kislil padavin je tudi povečana sposobnost kislil vod za raztapljanje. Tako v vodo prihajajo tudi težke kovine (svinec, cink, nikelj, ...), ki bi ob normalni pH vrednosti vode ostale netopne in bi se usedale ter počasneje in manj krožile. Prek rastlin in vodnih organizmov te živalim in človeku strupene snovi prehajajo v prehranjevalno verigo. Tako kisli dež ne povzroča samo estetskih problemov, temveč ima za družbo dolgoročne gospodarske posledice. Kisel dež vpliva na reke in jezera, ki postanejo mrtve in v njih ni življenja.

Izvor:

- industrija
- promet
- kmetijstvo
- kurjava – individualna

Delno domače, delno pa prinašajo to JZ in Z vetrovi iz ostale Evrope (prinašajo kisel dež). Največji onesnaževalec je promet, najmanjši pa industrija.

Pribaltske države

Naravne značilnosti

Ozemlje Pribaltskih držav je del Ruske plošče, ki je prekrita z mlajšimi sedimenti, prisotni so tudi ledeniški sedimenti zaradi celinske poledenitve v pleistocenu. Gre za ravninsko, rahlo valovito površje. Ob morju je vpliv Severnoatlantskega toka, ki proti notranjosti pojenja in tam je vpliv celine. Naravno rastlinstvo je listnati, tudi mešani gozd. Največ gozda ima Estonija, najmanj pa Litva. To vpliva na prebivalstvo. Obala je nizka akumulacijska, na območju Litve pa še sega zemeljska kosa, ki se imenuje Kurska kosa. Na območju Litve se imenuje Litovska Sahara, ki jo spremljajo sipine. Ob obali se peščena sipina imenuje dina.

Družbene značilnosti

Pribaltske države so samostojne od leta 1990, ko je razpadla Sovjetska zveza. Te države so bile že samostojne med obema vojnama, po 2.sv. vojni pa so pod Sovjetsko zvezo. To je vplivalo na njihovo gospodarstvo.

Trikotnik pod Litvo je rusko ozemlje, ki se imenuje Ruska eksklava (ozemlje izven matične države).

Prebivalstvo

Estonci so ugrofinski narod, medtem ko sta Latvija in Litva baltska naroda. Litovci so katoličani, Estonci in Latvijci pa so protestanti.

Po 2.sv. vojni se je na tem ozemlju izvajala rusifikacija. To pomeni prisilno naseljevanje Rusov na neruska ozemlja Sovjetske zveze in uveljavljanje ruskega jezika. Priseljeni Rusi so dobili delovna mesta predvsem v industriji. S tem se je delež domačega prebivalstva zmanjšal. Največ ruskega prebivalstva je bilo v Latviji, najmanj pa v Litvi. Največji upad domačega prebivalstva je imela Latvija, najmanjši pa Litva. Problem je nastal ob samostojnosti s pridobitvijo državljanstva.

Zahodna Evropa

- Irska (Dublin)
- Luksemburg (Luksemburg)
- Francija (Pariz)
- Belgija (Bruselj)
- Nizozemska (Amsterdam)
- Velika Britanija (London)

Skupne značilnosti:

- oceansko podnebje
- obmorska lega ob Atlantiku
- zahodnoevropska kultura
- postindustrijske države (visoko razvite – terciarne, informacijske države)
- vse države so članice EU

Razlogi za visoko razvite, postindustrijske države:

- stare industrijske države (izjema je Irska)
- stare kolonialistične države s svojimi imperiji

Posledica Britanskega imperija je danes to Britanska skupnost narodov ali Commonwealth (športna, kulturna povezovanja). Velika Britanija ima še neodvisna ozemlja (Hong Kong ne več):

- Gibraltarska vrata
- Bermudsko otočje
- Falklandsko otočje (v J Ameriki ob Argentini)

Francija je povezana z nekdanjimi kolonijami v Frankofonsko skupnost ali Skupnost francosko govorečih držav.

Te države, ki so visoko razvite imajo problem, in sicer neenakomerna regionalna razvitost. Ločimo obalna in periferna območja. V Franciji je to Centralni masiv, Normandija, Bretanija. V Veliki Britaniji Wales, Škotska, S Irska. Druga območja so centralna ali osrednja območja. V Franciji je to Pariška kotlina. V Veliki Britaniji JV Angleška nižina. Zahodno Evropo imenujemo tudi »zelena Evropa«.

Britansko otočje

Obseg Britanskega otočja

Največji otok je otok Velika Britanija ali Britanski otok. Nekaj manjših je Z od njega, npr. Irska. Imamo se skupino otokov Hebridi (SZ od Britanskega otoka). Na SV so Orkneyski otoki in Shetlandski otoki. Tretja skupina otokov so Kanalski otoki ob Franciji. To otočje je nastalo s kaledonsko in hercinsko orogenezo. Obsežnejša je kaledonska orogeneza. Območje je bilo močno preoblikovano v pleistocenu. V pleistocenu se je Britansko otočje ločilo od Evropske celine v procesu transgresije. To je napredovanje morja. Dvignila se je gladina morja (otočje je nastalo nad otočjem).

Naravne enote:

- Kambrijsko gorovje
- Škotsko višavje, ki je ločeno s Srednješkotskim nižavjem
- Peninske gore (Peninsko gorovje)
- Polotok Cornwall (na JZ)
- JV Angleška nižina (zeleni del, ki ostane na JV in delno na V)
- Srednješkotsko nižavje

Na Irskem prevladuje nižje hribovje in valovita pokrajina. Del te pokrajine je kraški.

Politična razdelitev (obsega dve državi):

- Združeno kraljestvo Velike Britanije in S Irske
  - o Anglija (največji obseg)
  - o Wales (na polotoku Wales)
  - o Škotska (na S)
  - o S Irska ali Ulster
- Republika Irska

Velika Britanija

Kmetijstvo

Glede na kmetijstvo razdelimo otok v dva območja:

- Visoka Britanija ali High land
- Nizka Britanija ali Low land

Gre za različno specializacijo.

Visoka Britanija je usmerjena v ekstenzivno živinorejo, Nizka Britanija pa v intenzivno poljedelstvo. V kolikor se pojavlja živinoreja je intenzivna. Razlika je zaradi naravnih značilnosti (podnebja in reliefa). V Visoki Britaniji so hribovja in gorovja, v Nizki Britaniji je rastlinsko površje. Večja količina padavin je v Visoki Britaniji zaradi orografskih padavin in Z vetrovi prinašajo padavine.

Povprečna britanska farma znaša nad 100ha – velik farme.

Uvažajo naslednje kulture, ki jih sami ne morejo pridelati. To so sredozemske in tropske kulture. Drugo pridelajo za domači trg. Problem je bila bolezen norih krav. Takrat so imeli Britanci veliko gospodarsko škodo, ker je evropski trg zaprl uvoz iz Velike Britanije.

Industrija

1. Stare industrijske panoge

Panoge:

- železarstvo in težka industrija (ladjedelništvo, kovinska, strojna)
- tekstilna industrija
- prehrabena industrija

Surovine:

- železova ruda
- premog
- surovine, ki so jih izvažali iz kolonij
  - o bombaž (Indija, Egipt)
  - o volna (Avstralija, Nova Zelandija)

Posledice industrializacije:

- razvoj mnogih industrijskih panog, znanosti, dviga življenjskega standarda
- spremembe v videzu pokrajin (tovarne, nove ceste, železnice)
- propadanje kmečkih območij
- veliko onesnaževanje okolja

Kriza industrije

Z novimi gospodarsko-političnimi razmerami in osamosvojitvijo bivših kolonij po 2.sv. vojni so stare industrijske panoge v Veliki Britaniji zašle v krizo. Domačih surovin je bilo vse manj, njihovo pridobivanje pa ni bilo več gospodarsko upravičeno, saj so morali v rudnikih kopati vedno globlje, kar je podražilo izkop. Železarne, jeklarne in drugi industrijski objekti so morali zaradi zahtev javnosti in strožje zakonodaje poskrbeti za drage čistilne naprave (ekološka zavest). Odpiral se je svetovni trg in Velika Britanija je kupovala surovine po višjih, tržnih cenah. Delo v rudnikih in težki industriji, ki je bilo naporno in umazano, ter veliko odpuščanje delavcev je mladino preusmerjalo v druge poklice.

Posledice:

- zapiranje številnih obratov
- brezposelnost
- prazni obrati, nezasuti jaški
- gospodarski položaj nekoč vodilne države sveta je bil ogrožen

2. Nove industrijske panoge

Industrija visoke tehnologije (vedno več kvalificirane delovne sile, znanje):

- farmacevtska
- elektronska
- računalniška
- telekomunikacijska
- avtomobilska
- letalska industrija (potrebe)
- petrokemična (nafta v Severnem morju)

Razmestitveni dejavniki:

- univerze
- raziskovalni centri
- velika mesta
- čisto, mirno okolje

Spremembe:

1. zapiranje nerentabilnih rudnikov in železarn
2. opuščanje starih in uvajanje novih industrijskih panog, ki prinašajo več dobička in so prijaznejši do okolja
3. zamenjava premoga z nafto in zemeljskim plinom iz Severnega morja
4. prekvalificiranje in dodatno šolanje brezposelnih ter tistih, katerih delovna mesta so bila ogrožena
5. selitev industrijskih panog in obratov k pristaniščem in s severa na jug
6. spremembe šolskega sistema, ki omogočajo zainteresiranim izpopolnjevanje in napredovanje
7. prehod v postindustrijsko obdobje v razvoju države

Znanstveni park Cambridge (Cambridge fenomen)

Znanstveni park Cambridge je območje industrije visoke tehnologije. Je vez med univerzo, znanostjo ter ostalimi oblastmi in podjetji. To so na tako imenovanem zelenem robu med univerzo in okoliškimi mesti, na območjih z nižjimi cenami zemljišč, z velikimi parkirnimi prostori, lepo pokrajino in možnostjo nadaljnje širitve.

Znanstveni park so odprli leta 1972. Danes park meri približno 52ha z več kot 100 podjetji in prek 2500 zaposlenimi.

Sestava podjetij parka Cambridga je naslednja:

- 38% podjetij znanstvenih instrumentov
- 30% podjetij električnih aparatov
- Več kot 20% farmacevtskih podjetij

Cambridge je univerzitetno središče. Fenomen je zato, ker se je v kratkem času skoncentriralo veliko podjetij. Zaposlenih je malo ljudi.

Gostota poselitve

Velika Britanija ima v povprečju veliko gostoto in je v Evropi za Nizozemsko in Belgijo, vendar je ta gostota neenakomerna. Največja je na območju Anglije, v osrednji Angliji in JV Angleški nižini. Manjša gostota je v hribovitih območjih Walesa, Škotske in pa tudi v S Irski.

Glede na to in gospodarsko razvitost ločimo:

- osrednja in centralna območja → To je JV in osrednja Anglija.
- obrobna ali periferna območja → To so območja z nizko gostoto.

Stopnja urbanizacije v Veliki Britaniji je med najvišjimi na svetu. Znaša čez 90%. Značilne so aglomeracije, npr. Veliki London ter konurbacije ali somestja v osrednji Angliji. V Angliji lahko govorimo o mestno-podeželjski celoti. To pomeni, da se težko loči podeželje od mesta, zaradi močne suburbanizacije. Suburbanizacija je izseljevanje mestnega prebivalstva na podeželje, zaradi česar se na podeželju spreminja videz, socialna sestava in funkcija.

Veliki London sestavlja:

- Osrednji London
- Notranji London
- Zunanji London (to je suburbano območje)

London ima številne funkcije, ki so med seboj strogo ločene glede na prostor:

- upravno-politična funkcija
- poslovno-trgovska funkcija → to je City
- pristaniška funkcija → London je pomembno pristanišče zaradi estuarskega izliva reke Temze, zato morajo ladje upoštevati čas plime oz. pristaniški čas
- industrijska funkcija → industrijske četrti
- stanovanjska funkcija → stanovanjske četrti

Irska je imenovana tudi Zeleni otok, zaradi zelenja, to pa uspeva zaradi oceanskega podnebja.

Irska

Irska je zeleni otok zaradi travnatih površin in oceanskega podnebja. Gozda je zelo malo. Značilne pa so tudi resave (združbe grmičevja, mahov, resja, res), ki rastejo v kislih prsteh.

Republika Irska je nastala šele pred 2.sv. vojno s popolno osamosvojitvijo. Po 1.sv. vojni je bila še vedno dominjon, torej je bila še vedno politično in gospodarsko pod okriljem Velike Britanije.

Podnebje pogojuje razvoj kmetijstva, predvsem živinoreja, govedoreja, ovčjereja. Prevladujeta mesna in mlečna živinoreja. Naravnih bogastev Irska ni imela veliko, zato je bila gospodarsko odvisna od Velike Britanije. Industrija pa se je v zadnjih letih začela razvijati s pomočjo Evropske unije. Pomembni industrijski mesti sta Dublin in Cork. Pomembna gospodarska dejavnost, ki se v zadnjem času razvija je turizem.

Gostota poselitve

Gostota poselitve je redka → 50 preb./km². Na Irskem živi 3,5 milijonov prebivalcev, 16 milijonov pa jih živi, ki še priznavajo irsko poreklo – predniki so Irci. Irska je bila emigracijska država. Najmočnejši val izseljevanja je potekal konec 19.stol., začetek 20.stol. Migracije so pospešili tudi krompirjeve bolezni – prebivalci so bili lačni. Bila je tudi agrarna prenaseljenost. Izseljevali so se v ZDA, Kanado, Avstralijo, Novo Zelandijo. Angleži in Irci so bili prvotni naseljenci Avstralije.

Po 2.sv.vojni se je pojavila druga oblika ekonomske migracije, in sicer beg možganov (brain drain). Migracije (emigracije) so potekale v Veliko Britanijo in ostale države Evropske Unije.

S Irska je ostala v okviru Velike Britanije. Večinsko prebivalstvo je angleškega izvora (anglosaški priseljenci), protestantske vere. Manjšino pa predstavljajo avtohtoni Irci, ki so keltskega izvora, prav tako kot Waležani, Škoti in Bretonci v Franciji. Irci so katoličani, Angleži so protestanti.

Irci se želijo priključiti k republiki Irski, ker pa so v manjšini, njihove zahteve niso bile ugodene, ampak so se samo na ilegalen način borili za samostojnost. Ilegalen način predstavlja IRA – Irska Republikanska Armada, ki je s terorističnimi akcijami opozarjala na svoj problem. IRA je podpisala mirovno pogodbo, zato naj uradno ne bi bilo več teh akcij. S Irska ostaja s precej veliko avtonomijo v okviru Velike Britanije.

Beneluks

Naravne enote:

- skrajni Z del Nemško-poljske nižine
- Ardeni na JV

Nemško-poljska nižina se razdeli v tri pasove:

- obalni pas → obsega akumulacijsko obalo s sipinami (dinami), ki so posledica vetrnega delovanja; sipin je več, bolj oddaljena je starejša in poraščena; sipine so danes zaščitene; in waddenzel – vatska obala.
- pas marš in polderjev → marša je naravnega nastanka; je nižinski svet ob obali, ki ga sestavljajo morski sedimenti in je okolje še slano. Polder je ustvaril/naredil človek – lahko iz marše in nasipavanjem v morje.

Nastanek polderja

Okoli ozemlja, ki ga želijo izsušiti zgradijo nasip iz gline, kamenja in lesenih utrd, to pa prekrijejo s prstjo in travo. Ozemlje je z nasipi pripravljeni na izsuševanje, in sicer tako, da voda ob oseki ob odprtih zapornicah odteka po kanalih v morje, ob plimi pa kanale zaprejo. Polderje, ki so pod morsko gladino izsušujejo s črpanjem vode. Danes uporabljajo za to električne ali dizelske motorje. Včasih uporabljajo za to mline. Ko je prst pripravljena, jo počasi izsušujejo. Površje za nekaj let zasadijo z vrbami, močvirskimi rastlinami, oljno repico. Danes so polderji rezervati.

Območje polderja je depresija, torej je pod vodno gladino. Nasipi imajo varovalno vlogo zaradi depresijskega območja. Na polderjih se v glavnem kmetijske površine. Leta 1953 je prišlo do katastrofalne plime; umre tudi veliko ljudi. To se je zgodilo na Nizozemskem in JV Angliji. V letu 1953 so začeli Nizozemci izvajati delta prijekt. Osnovna ideja tega projekta je bilo skrajšati razčlenjeno obalo rečnih izlivov – lijakov (estuarjev) rek Šelde, Ren in Maas za 700km z izgradnjo jezov in tako zaščititi nizko pokrajino Z Nizozemske pred poplavami. Zgradili so valobrane, zapornice, utrditev nasipov. Tu so zgrajene tudi ceste.

pas cest → to je »visoka Nizozemska« od polderjev – S Nemčija. Gre za valovito pokrajino, ki je posledica poledenitve zaradi pritiska pleistocenskih ledenikov. Gre za prodnato peščeno pokrajino, v nižjih delih pa se je nakopičila neprepustna podlaga in bilo je vlažno podnebje, nastala je šota. Na območju šote je vresje, v višjih predelih pa so gozdovi. Tega ni več toliko, ker je tam človek naredil kmetijske površine.

Podnebje:

Tu je oceansko podnebje.

Družbene značilnosti

- **gosta poselitev**

Nizozemska je najgosteje naseljena država v Evropi - 370 preb./km². Na 2.mestu je Belgija – 330 preb./km², Luksemburg pa ima 360 preb./km². Razlog za tako poselitev je ravninsko površje, oceansko podnebje, pomembna tranzitna lega, izliv Rena in Severno morje, ki je najpomembnejša plovna reka v Evropi, lega med gospodarsko razvitimi državami (Velika Britanija, Francija, Nemčija).

- **prepletanje germanske in romanske kulture**

Germanskega izvora so Frizijci na Frizijskem otočju, Nizozemci, Luksemburžani. Luksemburški jezik je starofrankovski jezik, ki je germanskega izvora. V Belgiji živijo Flamci, ki govorijo nizozemski jezik in so germanskega izvora, Valonci in so romanskega izvora ter govorijo francoščino. Flandrija obsega S, SZ del, Valonija pa J, JV Nizozemske. Valonci in Flamci niso pomešani. Oba jezika sta v Belgiji uradna jezika. V preteklosti je bila francoščina uraden jezik, ko je bila industrija pomembna. Belgija je danes zvezna federativna država z dvema uradnima jezikom. Narodna manjšina so Nemci ob nemški meji, ki imajo narodnostne pravice in obstajajo dvojezične table. Obstaja še četrto jezikovno območje, in sicer Bruselj, kjer je dvojezično območje, kjer se govorita nizozemščina (flamščina) in francoščina.

Gospodarstvo

Kmetijstvo na Nizozemskem

Je modernizirano in specializirano.

Oblike kmetijstva:

- mlečna živinoreja → osrednja in SV Nizozemska
- mešano kmetijstvo → živinoreja, predvsem svinjereja in perutnina s poljedelstvom (V, J)
- poljedelstvo → predvsem gojenje krompirja, žitaric in sladkorne pese (S, JZ, osrednji polderji)
- vrtnarstvo → rože, paradižnik, kumare, solata – zelenjava (med Rotterdamom in Hagom)

Nizozemska je poleg Kolumbije in Izraela najpomembnejša pridelovalka cvetja – čebulnice (tulipani, hiacinte, narcise). Za kmetijstvo so značilni tudi rastlinjaki, v katerih poteka namakanje in je računalniško vodeno in je velik hektarski donos, npr. koliko kg pridelka si pridelal na ha zemlje. Nizozemska je znana po veliki uporabi umetnih gnojil. Vse je zelo intenzivno. To poskušajo omejiti, ker je dovolj hrane, tudi z umetnimi gnojili in z denarnimi nadomestili. Povprečna velikost kmetij je 40ha, čeprav so vrtnarske kmetije veliko manjše.

40% prebivalcev živi na področju konurbacije Randstad Holland. To konurbacijo sestavljajo Rotterdam, Haag, Amsterdam, Utrecht.

Funkcije naštetih mest:

- Rotterdam → industrijsko središče, največje pristanišče na svetu
- Haag → upravno administrativno središče
- Amsterdam → glavno mesto, finančno središče, krajevna prestolnica
- Utrecht → trgovsko in konferenčno središče

Gostota prebivalstva je na območju konurbacije 850 preb./km². Tu so kmetijske površine z zelo intenzivnim kmetijstvom.

Industrija v Belgiji

Belgija spada v pas rje. Stare industrijske panoge so se razvijale na območju Ardenov na osnovi domačega premoga in uvožene železove rude. S temi panogami je podobno kot v Veliki Britaniji. Zajela jih je namreč huda kriza v 70. letih 20.stol., v Belgiji pa so se začele razvijati nove industrijske panoge v Flandriji (Flamci, nizozemščina). Stare industrijske panoge posodablja s finančno pomočjo EU. V Belgiji je največ zaposlenih v storitvenih dejavnostih. Največja koncentracija teh dejavnosti je v Bruslju, ki ga lahko imenujemo tudi »srce Evrope« zaradi inštitucij EU (sedež parlamenta, drugih inštitucij).

Luksemburg

Spada tudi v pas rje. To pomeni, da se je tradicionalna industrija razvijala na osnovi domače železove rude in uvoženega premoga. Te panoge nazadujejo, v Luksemburgu pa vse pomembnejše postaja bančništvo kot terciarna dejavnost. Luksemburg kot glavno mesto pa ima tudi določene inštitucije EU. Luksemburg je prav tako izmed evropskih mest, Bruselj kot najpomembnejše.

Francija

Naravnogeografske značilnosti:

Širše območje Pariza predstavlja Pariška kotlina. Ob meji z Belgijo je Flandrija. Na SV sta Normandija in Bretanija. Ob večjih rekah je Z Francoska nižina, ob reki Garoni je Akvitanija. J od Pariške kotline je Centralni masiv – Francosko sredogorje. SV od Centralnega masiva je Burgundija. Sledijo Vogezi, Z od reke Ren. Med Vogezi in nemško mejo je nižinska Alzacija. Ob reki Roni je Ronsko-Saonsko podolje. Na meji z Italijo so Alpe, na meji s Španijo pa Pireneji.

- Pariška kotlina
- Flandrija
- Normandija
- Bretanija
- Z Francoska nižina – Akvitanija (kvartar)
- Centralni masiv (karbon)
- Burgundija
- Vogezi
- Alzacija
- Ronsko-Saonsko podolje (kvartar)
- Alpe (terciar)
- Pireneji

Rastlinstvo

Prevladuje listnati gozd, ki se je v Franciji bolj ohranil kot v drugih evropskih državah (Beneluks, Irska). V gorah se pojavlja iglasti gozd in ta ima varovalno vlogo (plazovi). Na J pa uspeva mediteransko rastlinstvo: makija in gariga. Prvotno je bil gozd, ki je bil močno skrčen. Ker se je prst stajjšala, postala manj rodovitna, osiromašena, niso več zrasla drevesa, ampak visoko grmičevje ali makija. Gariga pa je nizko grmičevje + aromatične rastline in trava.

Družbene značilnosti

Prebivalstvo

V Franciji živi 94% Francozov, ostalo prevladujejo narodne manjšine in priseljenci oz. tujci. Narodne manjšine imajo skoraj pozabljen jezik: v Bretaniji živijo Bretonci, le redko kdo pa govori bretonsko. Ob Biskajskem zalivu, ob meji s Španijo živijo Baski. Ob sredozemski obali živijo Katalonci, ki govorijo katalonsko. Na Korziki so Korzičani, ki govorijo italijansko narečje. V Alzaciji so Alzačani, ki govorijo nemško. Baski govorijo baskovski jezik. Ob meji z Belgijo so Flamci, ki govorijo nizozemski ali flamski jezik. Ostalo so priseljenci oz. tujci, ki prihajajo iz Portugalske, Španije, Grčije, Turčije in večina je iz S Afrike oz. iz držav bivšega imperija, torej iz nekdanjih kolonij. Priseljivanje so v 70-ih letih prejšnjega stol. začeli omejevat, ko je večina držav začela z omejitveno politiko do priseljencev. Dovoljeno je bilo le še družinskim članom in beguncem. Francoska vlada je priseljencem v večjih mestih zgradila stolpnice in to so območja nemirov pred kratkim.

Naravni prirastek je med domačim prebivalstvom bil že zelo zgodaj negativen in v Franciji so že v 70-ih letih začeli uvajati pronatalitetno politiko, ki je bila in je zelo uspešna. Danes Francija nima več negativnega naravnega prirastka. Ta je pri priseljencih višji kot pri domačem prebivalstvu. Gustota prebivalstva znaša nekaj čez 100 preb./km², vendar je gostota neenakomerna. Najpogosteje poseljena območja so: Pariška kotlina, pristaniška in industrijska območja. Redka poselitev je: Centralni masiv, Korzika, vlažna nižinska območja na Z.

Kmetijstvo

Francija je v okviru EU najpomembnejša kmetijska država in ima tudi visok delež kmečkega prebivalstva (visoko razvita država), in sicer 6%. V preteklosti (v 50-ih letih) se je kmetijstvo močno specializiralo, in sicer je polikulturno kmetijstvo ostalo samo še na območju Akvitanije.

Najmočnejše specializirana območja:

- žitarice na območju Pariške kotline, predvsem pšenica, tudi v Alzaciji
- žitarice, industrijske in krmne rastline na območju proti Belgiji in SZ, od območja močne specializacije
- intenzivna živinoreja + svinjereja na območju Bretanije
- pašna živinoreja v Normandiji, pas proti Alzaciji, Belgiji od Centralnega masiva, večji del Francije
- sadne in zelenjava na območju Pariza, Ronsko podolje, Provansa, Azurna obala
- vinogradništvo v Burgundiji, Alzaciji, dolini Loire, Garone, J del ob Roni, Šampanija

živinoreja = kmetijska panoga

pašna živinoreja = oblika živinoreje

raba tal = pašniki, travniki

Francoska vina so kvalitetna in dražja. Zato prodira cenejše vino iz Španije, Italije. Kvalitetna vina so vrhunska vina. Francija je znana tudi po konjaku.

Veliko kmetijskih proizvodov gre v predelavo v živilsko industrijo.

Naravna bogastva in industrija

Francija ima nekaj premoga v S in SV delu, vendar je bil manj kvaliteten in do danes že močno izkoriščen, zato ga uvaža, in sicer kvalitetnejšega. Uvaža pa tudi nafto in zemeljski plin. Zaradi pomanjkanja premoga in nafte je Francija v proizvodnji el. energije začela izkoriščati uran in Francija ima največje število jedrskih elektrarn v Evropi. Poskrbljeno pa je tudi za shranjevanje jedrskih odpadkov na odlagališčih. Francija izkorišča tudi hidroenergijo na območju Alp, Centralnega masiva, Pirenejev, reke Rone, Ren. Ima pa tudi alternativne vire – plimska elektrarna na reki Rance – izkoriščajo plimo; sončna energija v sredozemskem območju Francije.

Francija ima železovo rudo na območju Lorene in boksit na J. Manjše količine rud se nahajajo tudi v Vogezih. Francija je imela v preteklosti težko industrijo (stare ind. panoge), zato spada v pas rje, vendar te stare ind. panoge nazadujejo → rudarstvo, železarstvo, tekstilna in gradbena industrija. Danes so pomembnejše panoge: avtomobilska, letalska industrija, vesoljski programi (v Francoski Gvajani) → industrija visoke tehnologije; kozmetična, farmaceutska ind. Večina industrije je skoncentrirane v severni SV Franciji. Pomembna panoga je turizem – Francija ima največ turistov – na 2. mestu držav z največjim zaslužkom od turizma, in na 3. mestu glede tega, koliko domači prebivalci porabijo za turizem.

Pomembna turistična območja:

- sredozemska obala → azurna obala – primer mondenega turizma (urejenost, bogastvo)
- alpsko območje → francoska smučišča predstavljajo primer množičnega turizma; tudi poleti skušajo privabiti turiste s planinarjenjem, gorskim kolesarjenjem, adrenalinskimi športi
- dolina Loare → dolina gradov, ki so lepi, veliki
- Pariz → pomembna turistična prestolnica Evrope s kulturnimi znamenitostmi, prireditvami

Ves železniški promet vodi proti Parizu, ker je Francija dolgo izvajala centralistično politiko. Od absolutizma naprej, okrepljeno v času francoske revolucije, se v Franciji izvaja centralizem. Kaže se v tem, da je nastal veliki Pariz ali ille de France, ki je pomembno kot glavno in največje gospodarsko, kulturno, administrativno, prometno mesto → center Francije. V zadnjih letih si Francija prizadeva uvajati decentralizacijo in razviti še ostala mesta: Marseilles, Lyon, Toulouse, Bordeaux, Nantes, Metz, Strasbourg (sedež sveta Evrope).

Južna Evropa

- Španija (Madrid)
- Portugalska (Lizbona)
- Italija (Rim)
- Grčija (Atene)
- Ciper (Nikozija)
- Andora (Andora)
- Malta (Valletta)
- San Marino
- Vatikan
- Gibraltar (v lasti Velike Britanije)

Južna Evropa obsega 3 polotoke:

- Apeninski polotok
- Pirenejski polotok
- Grški polotok

Pirenejski ali Iberski polotok → Španija, Portugalska

Naravne enote:

- Pireneji
- Kantabrijsko gorovje
- Ibersko gorovje
- Kastiljsko gorovje
- Bitijski kordiljeri s Sierra Nevado
- Andaluzijska nižina
- Aragonska nižina
- Stara Kastilja, Nova Kastilja (planotast svet, loči ju Kastiljsko gorovje)

Podnebje:

- oceansko podnebje → celotna S in Z obala
- sredozemsko podnebje → J Portugalska in sredozemski del Španije
- kontinentalno podnebje → poletja so lahko zelo vroča, zime pa zelo hladne. Tako podnebje ima celotna osrednja Španija. To podnebje ni čisto kontinentalno. Tako se imenuje le, ker je znotraj Španije.

Velik del Pirenejskega polotoka prizadene poletna suša, kar ni dobro za kmetijstvo.

Prebivalstvo

V Španiji so večinsko prebivalstvo Kastiljski, ki so pravi Španci. Na SZ živijo Galicijci, ki govorijo galicijski jezik. Kastiljci govorijo Španski jezik (kastiljski). Galicijski jezik je keltskega izvora. V Španiji prebivajo tudi Katalonci, ki govorijo katalonski jezik. Živijo v Kataloniji, Valenciji in Baleari. Baski živijo na SV, tudi v Franciji, in govorijo baskovski jezik, ki je nekaj posebnega in točno določeno, katerega izvora je. Baski so ustanovili teroristično organizacijo ETA. Španija je danes parlamentarna kraljevina.

Na Portugalskem živijo Portugalci, ki govorijo podoben jezik galicijskemu. Portugalci menija, da je galicijski jezik starejša oblika portugalščine. Obe državi sta emigracijski državi. Veliko Špancev in Portugalcev se je izselilo tudi v Francijo kot zdomci in izseljenci.

Gospodarstvo

Španija in Portugalska sta članici EU od leta 1986. Vključitev v EU je prinesla gospodarski napredek zaradi finančnih subvencij v razvoj kmetijstva in industrije. Po 2.sv.vojni pa sta bili to državi z didaktičnim režimom: Španija – Franco, Portugalska – Salazar. Režima sta bila zamenjana v 70-ih letih po njuni smrti. V 70-ih letih postane Španija parlamentarna kraljevina, Portugalska pa parlamentarna republika (kot Slovenija). Iz kmetijske države se počasi razvijata v industrijsko oz. postindustrijsko državo na podlagi prestrukturiranja in reform v gospodarstvu. V Španiji je bila gospodarska rast precejšnja, tako da govorimo celo o španskem gospodarskem čudežu. Kljub temu pa ostajajo razlike med razvitimi območji. V Španiji so to: Katalonija, Baleari, Madrid.

Na Portugalskem pa: aglomeraciji Lizbona ter Porto in ostala obalna območja. Nerazvita območja v Španiji: Kastilja, Estemadura, na Portugalskem pa je to notranjost, predvsem hribovita območja.

Kmetijstvo

V Španiji so za razvoj kmetijstva številne ovire:

- naravnogeografske → hribovita in planotasta notranjost, ter poletna suša
- družbenogeografske → socialno posestne razmere

• **Socialno posestne razmere:**

Na eni strani so velike posesti (latifundije). Ko lastnik latifundije odda veliko zemlje v zakup zakupnikom, sam pa obdrži zemljišča za lov in pašo (pašnik in gozd). Pridelava na teh posestvih je ekstenzivna, prevladujejo pa žitarice. Na drugi strani so majhne družinske posesti, ko prevladuje polikultura pridelava, predvsem za dom. Zaradi majhnosti kmetij so morali gospodarji iskati zaslužek drugje. V preteklosti so bili predvsem zdomci (iskanje zaposlitve drugje), ali pa so iskali delovna mesta v domovini (sedanjost). V Galiciji je bilo veliko ribičev.

- **Suša**

Borili so se proti suši na različne načine:

- **suho poljedelstvo z menjavanjem kultur**

Ta način je značilen za notranjo Španijo – Kastiljsko planoto. Ko so sejali ozimno žito, predvsem pšenico in ječmenj. To so sejali jeseni, ko se začne padavinska doba. Žito je bilo potem zrelo do poletja, suše. Poleti so pustili polja počivati. Temu pravimo »suha praha«. V zadnjem času uporabljajo tudi druge kulture, npr. sončnice, preizkušajo bombaž...

- **suho poljedelstvo s trajnimi kulturami**

To sta predvsem visoka trta in oljka – kulturi ki sta prilagojeni na poletno sušo. Oljke obirajo novembra in decembra. Ta način je značilen za Andaluzijo in Španijo. Je prvi po proizvodnji in izvozu oliv, in tretji po izvozu vina na svetu.

- **namakalno poljedelstvo**

Vezano je predvsem na sredozemsko območje Valencije, Mescije, Andaluzije, ter dolina Ebro. Značilne so huerte. To so sadni in zelenjavni namakalni vrtovi oz. polja, kjer poteka zelo intenzivna pridelava, npr. od sadja so to agrumi ali južno sadje, marelice, breskve, od zelenjave paradižnik, tudi riž, različne stročnice. Te površine potrebujejo veliko kapitala, za obdelovanje pa veliko delovne sile. Vseh namakalnih površin je v Španiji okoli 20% (obdelovalnih). Na novo pa uvajajo tako imenovane peskovne kulture. To je poseben način obdelovanja, kjer ni potrebno tolikšnega namakanja. Vodo namreč dovajajo iz notranjosti Španije.

Španija je turistična država. Zelo pomemben je namreč turizem. Turizem se je začel razvijati v začetku 20. stol., ko so na toplo sredozemsko obalo začeli prihajati premožnejši sloji iz hladnih držav Evrope. Masovni turizem se je začel razvijati po 2. sv. vojni. Vlada je začela v 60-ih letih z ukrepi podpirati razvoj turizma.

Ukrepi:

- poenostavitev formalnosti pri prehajanju meje (takrat je bila Španija diktatorska država)
- finančna pomoč
- gradnja infrastrukture
- izobraževanje kadrov

Razvoj turizma pa je spodbudil tudi druge dejavnosti, npr. industrijo, gradbeništvo, pohištvno industrijo, industrijo športnih artiklov, razvoj kmetijstva, prometa...

Po letu 1984 so turiste začeli preusmerjati tudi v notranjost Španije in Galicijo, kajti španska sredozemska obala je postala primer množičnega turizma, sama obala pa primer betonske džungle: pas obale, na njem pas hotelov, nato pa še kmetijske površine. Pas kopičenja različnih dejavnosti na obali in s tem koncentracija prebivalstva imenujemo litoralizacija. Pride do konfliktov zaradi različnih dejavnosti.

Najpomembnejša turistična območja:

- celotna sredozemska obala
- otočje Baleari
- Kanarski otoki
- atlantska obala (sem hodijo predvsem španski turisti)
- Madrid
- Andaluzija (arabska kultura)

Portugalska

Ta se deli na dve območji:

- S del
- J del

Severni del je bolj gorat od južnega. Tudi bolj poseljen zaradi posestnih razmer, ker prevladujejo majhne družinske posesti, v J delu pa prevladujejo latifundije. Za S del je značilno oceansko podnebje, za J del pa sredozemsko podnebje. Za celotno Portugalsko je značilna depopulacija v notranjosti države in litoralizacija na obali, ki se kaže v dveh aglomeracijah, in sicer Lizbona in Porto. Pomembna dejavnost je kmetijstvo. Portugalska je začela z industrijo (močnejše razvijati) z vstopom v EU, leta

1986. Portugalska je znana po izvoznih artiklih: pluta, vino Portovec, ki ga pridelujejo v dolini Duera (Porto je izvozna luka za to vino), konzerve sardin, saj je Portugalska pomembna ribolovna država. Razvija se tudi turizem. Turistična obala je na J: Algarve, turizem pa se je začel razvijati tudi v drugih delih. Znan je tudi verski turizem v Fatimi.

Apeninski polotok in Italija

Naravne enote Italije:

- Alpe
- Padska nižina

Padska nižina je nasula reka Pad s številnimi pritoki. Adiža teče mimo Verone. Imamo še reke Soča, Brenta, Timent, Piava. Te reke so nasule (naložile) prod, pesek (prepusten material), ob obali pa drobnejši material, tam so vlažnejša območja. Reka Pad ima izgoni tok (struga je nad ravnino, potrebni so nasipi), ob izlivu v delto, ki se podaljšuje v Jadransko morje. Celotna obala v S Jadranu je akumulacijska, na območju Benetk je lagunska. Tudi Soča ima izliv v obliki delte (ne tako izrazito).

- Ligursko primorje

To je ozek pas, zaledje pa je precej hribovito. Predstavlja pa vez med Alpami in Apenini.

- Apeninsko gorstvo – Apenini

Vleče se prekocelotnega Apeninskega polotoka, vendar pa se geološko razlikuje. V S delu Apeninov (Toskana), kjer je reka Arno, prevladujejo manj odporni peščenjaki laporji. Ker so kamnine manj odporne je površje bolj uravnano. To območje je zato gričevnato. V srednjem delu pa prevladujejo trdne karbonatne kamnine, zato so Apenini tu najvišji, in sicer v Abrucih, to je Gran Sasso. Na J prevladujejo magmatske in metamorfne kamnine, ki se vlečejo preko Kalabrije na otok Sicilijo.

- Apulija
- Kalabrija
- Sardinija

Ta otok spada še k Italiji. Je starejšega nastanka iz hercinske orogeneze. Prevladujejo magmatske in metamorfne kamnine.

- Na J Apeninskega polotoka je vulkansko aktivno območje: Vezuv, Etna, ostali vulkani pa sestavljajo Liparske otoke. Nekaj vulkanov je že ugaslih, med katerimi so Albarske gore pri Rimu. Poleg vulkanskega delovanja je prisotna tudi potresna aktivnost.
- Sicilija

Podnebje

- sredozemsko podnebje

Zajema celoten Apeninski polotok, Ligursko primorje, Sicilijo, Sardinijo. Količina padavin je še vedno manjša kot pri Iberskem polotoku. Največ padavin pade v Abrucih.

- submediteransko podnebje

Je na Padski nižini. Od pravega mediteranskega se loči po razporeditvi padavin. Največ padavin pade v prehodnih obdobjih (jesen, pomlad), temperature pa so nekoliko nižje, vendar še vedno nad 0°C, tudi pozimi. To so povprečne. Ekstremne pa lahko padejo pod 0°C.

- gorsko podnebje

Je v Alpah. Največja količina padavin je na SV Italije v pogorju Muzci, v ozadju pa je Rezija, Beneška Slovenija. Količina padavin je okoli 3900mm letno, zaradi JZ vetrov, ki prinesejo padavine iz Sredozemlja.

Družbene značilnosti Italije

Prebivalstvo

Večinsko prebivalstvo so Italijani, ostalo so narodne manjšine, tudi tujci, vendar manj. Narodna manjšina so Slovenci, ki jih je okoli 90.000, živijo pa v petih pokrajinah:

- tržaška pokrajina → zavzema Trst, obalna območja do Devina, tržaški Kras (opčine)
- goriška pokrajina okrog Gorice

Ti dve pokrajini imata največ manjšinskih pravic, čeprav so te določene že z zaščitniškim zakonom, ki se vseeno krši glede izobraževanja, kulture,...

- Beneška Slovenija → središče je Čedad (pokrajine), središče Slovencev pa je Špeter Slovenov
- Rezija → Rezijani govorijo posebno narečje, ki spominja na slovenski jezik. Gre za gorsko dolino, ki je prometno odmaknjena in leži Z od Kanina. Tu je močno prisotna depopulacija.
- Kanalska dolina → to je nadaljevanje Zgornjesavske doline. Tu gre za stičišče narodov in tu živijo poleg Slovencev še Avstrijci in Italijani.

Druge narodne manjšine so južni Tirolci. Središče je Bolzano. V dolini Aoste živijo Francozi. Potem imamo še Ladine v Dolomitih, Furlane in Furlanski nižini. Obe skupini govorita retoromanski jezik. Na J, v Kalabriji so Albanci. Na Sardiniji živijo Sardinci.

Gostota poselitve

Gostota znaša 191,3 preb./km². Največja je v Padski nižini, Ligurskem primorju in območju med Rimom in med Neapljem. Naravni prirastek je v Italiji negativen, rodnost pa je še vedno večja na J, kjer so bile zlasti v preteklosti značilne velike italijanske družine. Iz J dela Italije so največje emigracije. Do 1.sv. vojne so se Italijani izseljevali predvsem čez morje – ZDA, Argentina ter Francija. Po 2.sv. vojni pa so šli v Francijo, Nemčijo, Švico, in začele so se notranje selitve iz J Italije na S v Padsko nižino, kjer je nastajalo težišče italijanskega gospodarstva.

Gospodarstvo

Za Italijo je značilna izrazita dvojnost: razviti sever – nerazviti jug. Na S je pomembna industrija, na J pa kmetijstvo. J del se imenuje Mezzogiorno. Poteka južno od Rima in to je nerazviti del. Vlada je nato vlagala v razvoj tega dela in to vlaganje je bilo delno uspešno, ne pa v celoti. Bile so tudi zgrešene investicije, npr. Taranto. Tu so investirali predvsem v težko industrijo, za katero ni bilo surovin, delovne sile, tržišča. Uspešni so bili na obalnih mestih (proti Rimu), ne pa v nostranjosti.

Kmetijstvo

Za kmetijstvo so slabi pogoji:

- pomanjkanje nižin → izjema je Padska nižina
- suša → zato 10% površin namakajo
- propustne kamnine → apnenec (kraški svet)
- propustni prodni nanosi

Tudi družbene razmere niso ugodne: neugodna posestna sestava → najmanjše kmetije so v Padski nižini, kjer so boljši naravni pogoji. Na J prevladujejo latifundije, kljub izvedeni agrarni reformi v preteklosti. Pojavlja se še razdrobljenost zemljišč ali parcel.

Kulture:

- na severu (Padska nižina) → sadje, vinska trta, sladkorna pesa, koruza, pšenica, povrtnine, tobak, riž
- na jugu (Apeninski polotok, Sicilija) → vinska trta, oljke, pšenica, južno sadje (agrumi), povrtnine

Italija je najpomembnejša proizvajalka riža v Evropi. Zlasti v J Italiji so prisotne mešane kulture – na enem območju uspevajo različne kulture (več), vmes pa je trava za kositi: vinska trta, sadje, travne površine. Prav tako prevladuje tradicionalna ovčjereja, za alpska območja je značilna govedoreja. Vse bolj se opušča terasasto poljedelstvo, ker ni možno namakanje. Nadomeščajo jih namakalne površine.

Industrija

Italija nima veliko naravnih bogastev, zato se industrija ni začela razvijati v obdobju industrijske revolucije, kot je bilo to v Z in srednji Evropi, ampak je doživela hiter industrijski razvoj po 2.sv. vojni na osnovi vode → hidroenergija v Alpah. Imela je veliko poceni delovne sile, ki se je selila z J → S. Industrija se je najmočnejše razvijala v Padski nižini in zlasti v tako imenovanem industrijskem trikotniku: Torino – Genova – Brescia. Središče predstavlja Milano. To je tudi močno območje storitvenih dejavnosti. Industrijski trikotnik seže v dve pokrajini: Lombardija in Piemont. Industrijske panoge: avtomobilska (Fiat, Ferrari), elektrotehnična, industrija gospodarskih aparatov → Padska

nižina. Živilska in tekstilna industrija sta razviti po celi Italiji. V Milanu je razvita modna industrija. Pomembna je še kemična industrija, središča te industrije so Trst, Benetke, Bari, Neapelj.

Turizem

1. mesto glede na dobiček
3. mesto glede na obisk turistov
4. mesto glede na to, koliko porabijo prebivalci za turizem

V BDP-ju je malo dobička, ker ima še veliko drugih dejavnosti.

Turistična območja:

- obala → Ligursko primorje, Neapelj
- kulturno-zgodovinski spomeniki, zaradi katerih prihajajo turisti → Rim, Pompeji
- Alpe → Dolomiti, alpinizem
- severnoitalijanska jezera, ki so ledeniškega nastanka

Negativna posledica turizma je onesnaženost. Najbolj pa na to vplivajo druge dejavnosti: reka Pad, ki se izliva v Jadransko morje in je obala onesnažena.

Grčija

Naravne enote:

- Egejska Makedonija (S)
- Trakija (V)
- Pindos preko Grškega polotoka
- Atika, kjer je glavno mesto
- Peloponez → naravno je polotok, umetno pa otok, saj se loči s Korintskim prekopom
- Halkidika → S tremi štrlečimi polotoki v Egejsko morje. Taki polotoki so nastali, ker se območje Egejskega morja ugreza.
- veliko otokov → Jonski otoki (Krf) in Egejski otoki (S in J Sporadi, Kikladi) – večji otoki so Evbeja in Rodos, tudi Kreta
- veliko je hribovitega sveta, najvišji je Pindos, nižinski svet so nižine:
  - o Solunska kampanija ob reki Vardar
  - o Tesalijska nižina
  - o Beotija (južneje ob reki Vardar)
  - o Nižine ob rekah Struma, Marica, Mesta – te reke pridejo iz Rodopov

Podnebje je sredozemsko. Količina padavine je manjša kot pri Apeninskem polotoku. Pojavlja se suša, kar je neugodno za kmetijstvo.

Kmetijstvo

Niso ugodni pogoji:

- naravni pogoji:
  - o suša
  - o prevlada hribovitega in kraškega sveta
- družbeni pogoji:
  - o majhne posesti, ni latifundij
  - o razdrobljenost parcel

Zaradi lažjega namakanja pa parcele združujejo, zato izvajajo homasacije ali zložbe zemljišč. To pomeni da iz 10 majhnih parcel, nastane ena večja parcela, ki je velika kot vseh 10 manjših parcel. Namakalnih površin je okoli 30%, ki so vezane na obalna območja in nižine. V hriboviti notranjosti pa prevladuje tradicionalna drobnica (ovčjereja, kozjereja). Uvajajo tudi govedorejo.

Kulture: bombaž (največ v Evropi), grozdje (loči se grozdje za vino, namizno grozdje, grozdje za rozine), tradicionalne sredozemske kulture (agrumi, oljke, različna zelenjava), pšenica, tobak, koruza.

Industrija

Industrija je slabo razvita. Vseskozi prevladujeta tekstilna in živilska industrija, ta tudi sezonsko (samo v času sezone). Grčiji primanjkuje energijskih virov in 80% potreb po energiji krije z uvoženo nafto. Glavne rafinerije so ob pristanišču Pirej. Glavni industrijski središči sta Atenska in Solunska aglomeracija, kjer je tudi največja koncentracija prebivalstva.

Turizem

Je najpomembnejša gospodarska panoga. Predstavlja pomemben delež BDP-ja, in večina turistov je tujih. Prihajajo zaradi kulturnih znamenitosti, morja, podnebja. Močno obiskani so otoki – bolj Jonski (Krf) kot Egejski. Od Egejskih otokov izstopata Kreta in Rodos. Kreta se ponaša z največjim številom sončnih dni. Znan je tudi vulkanski otok Santorin. Z dohodki od turizma se izboljšujejo in širijo turistične kapacitete.

Grčija je bila vseskozi emigracijska država. Danes živi po svetu okoli 3 milijone Grkov. Najdemo jih v ZDA, Argentini, tudi v Evropi (Nemčija). To izseljevanje se je z vstopom v EU omejilo.

V Grčiji so velike regionalne razlike med obalo in notranjostjo:

- v obalnih območjih je prisotna litoralizacija, v notranjosti pa depopulacija
- na obali je več turizma in bolj razvita industrija (pristanišča). Grčija ima največjo trgovsko mornarico.
- na obali so boljši pogoji za kmetijstvo, notranjost je hribovita

Kako bi se odpravile regionalne razlike?

Upravna in gospodarska središča bi lahko preselili v notranjost. V notranjosti bi lahko vlagali v razvoj industrije.

Srednja Evropa

- Slovenija (Ljubljana)
- Avstrija (Dunaj)
- Švica (Bern)
- Madžarska (Budimpešta)
- Nemčija (Berlin)
- Poljska (Varšava)
- Češka (Praga)
- Slovaška (Bratislava)

Naravne enote:

- Nemško – poljska nižina
- Hercinsko sredogorje in planote (proti J)
- mladonagubani gorstvi Alpe in Karpati (delno), vmes pa je Panonska nižina (delno)

Nemško – poljska nižina

Deli se na V in Z del, meja je reka Labe (izliva se pri Hamburgu). Gre za nasuto nižino z rečnimi in morskimi, ledeniški (glacialni), rečno-ledeniškimi (fluvio-glacialnimi) sedimenti. S tem, da sta zadnji skupini značilnost predvsem V dela. V V delu se severni del nižine imenuje Pojezerje. V od Hamburga je Meklenburško pojezerje, sledi Pomorjansko pojezerje, predvsem na V je Mazursko pojezerje. Taka imena so, ker je tam veliko jezer, ki so ostanek celinske poledenitve. Določena so se že spremenila v barja, močvirja. Torej gre za precej vlažno pokrajino, zato prevladujejo travne površine, resave in gozdovi. Torej naravni pogoji niso primerni za kmetijstvo, ker gre za nerodovitne, kisle prsti. V J delu, V od Labe je pas pradolin. Pred poledenitvijo so reke tekle proti severu. Ko je prišlo do celinske poledenitve, pa je nastala ovira in reke so začele teči proti zahodu. Ko se je led umaknil, pa so reke našle spet pot proti Baltskemu morju. Ostanek pleistocenskih dolin so danes pradoline. Najpomembnejši pradolini sta Berlinsko – Varševska pradolina in Magdeburška pradolina.

Pomen pradolin:

- zaradi puhličnih in rečnih nanosov je rodovitna prst, zato je pomembno poljedelstvo
- v teh nanosih se nahaja nafta, zemeljski plin, lignit (slabša kvaliteta premoga), kamena sol...

Podnebje se spreminja od S → J. V tej smeri se zmanjšuje vpliv morja in večja vpliv celine in tako prehaja v prehodno (srednjeevropsko) kontinentalno podnebje. Čez to nižino tečejo številne reke, ki so pomembne za promet; Hamburg – estuarski izliv reke Labe. V Z delu, Z od Labe prevladujejo estuarski izlivi; V od Labe pa lagunski tip obale. Reke so močno onesnažene, ne samo zaradi rečnega prometa, ampak tudi zaradi goste poselitve (komunalne odplake), industrijskih odplak, intenzivnega kmetijstva. Razlika pa je med Labo in Renom. Laba je bolj onesnažena, razlog je v čistilnih napravah, bolj onesnažujoči industriji (glej gospodarski razvoj Srednje Evrope).

Hercinsko sredogorje in planote

Gre za grudasto gorovje. To pomeni, da gre za posamezne grude, vmes pa so kotline. Imamo pa tudi Zgornjerenski tektonski jarek.

Sredogorja:

- Schwarzwald
- Švabska Jura
- Frankovska Jura
- Bavarski gozd
- Turinški gozd
- Harz
- Westewald
- Eifel
- Taunus

Na Češkem je Severnočeška kotlina; okoli nje so:

- Češki gozd
- Češko rudogorje
- Krkonoši

Na Poljskem:

Okoli Krakova je območje Malopoljskih višin.

V Karbonu je v zalivih na S nastajal premog (zato so sredogorja pomembna).

Premogovni bazeni:

- Porurje → pri Nizozemski, ob reki Ruhr → tu je črni premog
- Posavje → J od Porurja → črni premog
- Srednjenemški bazen → v Nemčiji → rjavi premog, ki je slabše kvalitete
- Lužiški bazen → ob meji s Poljsko → rjavi premog
- Severna Češka → rjavi premog
- Šlezija → na Poljskem → črni premog

V času alpske orogeneze so prišla na površje rudna bogastva. Najpomembnejša je bila železova ruda, zato so to najstarejša območja industrije v Srednji Evropi. Zato je rudi pas rje. Sredogorja so bogata z gozdovi, zato se je razvila lesna predelovalna industrija. Ob prelomnicah pa lahko pride na površje termalna voda. Pomembni zdravilišči sta Karlonj Vanj (Češka) in Marianske Lazne (južneje).

Kmetijstvo

Prevladuje predvsem živinoreja. V kotlinah in širših rečnih dolinah so pogoji za poljedelstvo → njivske površine. Poljedelstvo je zastopano še na Švicarski planoti. Bavarska in Češko – Moravska planota pa sta znani po pridelavi hmelja, ki je osnova za pivovarsko industrijo. V dolini Rena pa se pojavlja tudi vinogradništvo, S od Zgorjerenske nižine, kjer je reka Mozela.

Preko hercinskega sredogorja poteka pomembna vodna pot za Evropo. Pri Frankfurtu priteče v Ren Main. Kraj Banberg: kanal Ren – Main. Pri Luksemburgu pride v Donavo, ki se izliva v Črno morje. Ta vodna pot povezuje Severno in Črno morje. Gre za povezavo preko celine za Slovaško, Avstrijo, Madžarsko. Ta kanal so dogradili in ga še posodablajo. Ta kanal izkoriščajo tudi za turizem.

Renska dolina, kjer gre za koncentracijo prebivalstva, gospodarskih dejavnosti in prometa, ne samo za ceste, železnice, ampak tudi za rečni promet. Ren je ploven po reki do Strasbourga, potem pa do Basla ploven po kanalu.

Alpe

Pasovi so pomešani in bolj značilni za Z Alpe. Razlika med V in Z Alpami je v geološki zgradbi. Pasovi so v V Alpah. Pasovi so pomešani v Z Alpah. Z Alpe so ožje, V so širše. Najvišji vrh v V Alpah je Gloßglockner (Visoke Ture), najvišji vrh v Z Alpah pa je Mont Blanc. Razlika v višini je okoli 1000m.

Reke v Z Alpah se zajedajo prečno v gorovje (Pad, Rona), v V Alpah pa gre za vzdolžne doline. Torej tukaj potekajo vzporedno s slemenitvijo (Z → V). Jezera so ledeniškega nastanka.

Ledeniško preoblikovanje je vplivalo na turizem (zaradi jezer več turizma), slapove, s čimer se poveča vodni padec in s tem se je povečal hidroenergetski potencial. Največji je pozno spomladi. V povirju imajo reke snežno – ledeniški vodni režim. Reke niso plovne. Ren je ploven do Basla. Za promet so pomembne rečne doline. Le težko je premagati višinske razlike. Nižje predele Alp so izkoristili za promet.

Promet

Alpe ne predstavljajo več ovire zaradi cestnih, železniških poti preko prelazov in zaradi tunelov.

Prelazi:

- Mt. Cenis → SZ od Torina
- Mont Blanc → Italija – Francija → predor
- Simplon → železniški predor
- Valais, dolina Rone → Italija – Švica
- St. Gothard → Italija – Švica → pomembno za povezavo proti Nemčiji
- Bremmer → Italija – Avstrija → prelaz
- Arlberg → Z Avtrija → za povezavo med Avstrijo in Švico
- Karavanški predor → 7864m
- Turska avtocesta → Beljak – Salzburg → dva predora: Katschberg, Tauern → preko Karavanškega predora se naveže na Kirik
- Sirnska avtocesta → poteka preko Gradca do Linza
- Semmering → proti Dunaju → predor

Švica in Avstrija sta tranzitni državi z veliko prometom, ki povzroča onesnaženje, hrup, zlasti tovorni promet, zato ti državi preusmerjata tovorni promet na železnice. Oprtni promet pomeni, da se tovornjaki naložijo na železnice. Švici sledi Avstrija glede prometa. Alpsko konvencijo je sprejelo 7 alpskih držav, med drugim tudi Slovenija. S to se obvezujejo, da bodo ščitili alpsko območje. Zlasti industrija ne skladišči surovin, izdelkov za proizvodnjo, ampak želi, da dobi te izdelke, ko se rabijo, ob pravem času »just-in-time«, zato se povečuje promet. Švica dobi $\frac{3}{4}$ energije od hidroenergije. Ima preveč lastne energije iz obnovljivih virov, zato je najbolj energitificirana država. Švica nima surovin, zato je v preteklosti težila k tem, da se čim bolj poveže s sosednjimi državami.

Na strani 12 so majhna naselja, samotne kmetije. Nekaj je smučišč, torej turizma. Ni hotelov, prometne infrastrukture, pokrajina je dokaj nespremenjena. Prevladujeta kmetijstvo in gozdarstvo. Na strani 12 je na sliki zgrajena turistična infrastruktura → turizem (hoteli), veliko je cest. Razširila so se smučišča, ko so se skrčili gozdovi, ki so imeli varovalno funkcijo pred plazovi. Kmetijska dejavnost se je skrčila, manj je kmetijskih površin, več je travnih. Kmetijstvo se je specializiralo v živinorejo. Večje je tudi onesnaženje.

Turizem

Turizem se je v alpskih območjih tako razširil, da lahko govorimo o množičnem turizmu. Povečuje se tudi število turistov v poletni sezoni (adrenalinski športi, kolesarjenje, plezanje). Turizem močno spreminja videz pokrajine, vpliva na onesnaževanje zaradi povečanega prometa, povečanja naselij. S tem je več komunalnih odpadkov, odpadkov. Ker se je odstranil gozd, se poveča možnost za plazove. Pozimi so to snežni plazovi, poleti pa zemeljski plazovi – podori. Taki posegi ne smejo biti pretirani, ker alpsko območje ne dovoljuje prevelike obremenitve, zato določena območja zavarujejo z ustanavljanjem zaščitene območij kot naravne, krajinske, regijske parke. Zaščitena območja pri nas: Cerkniško polje, Ljubljansko barje, Logarska dolina, Kozjansko, Triglavski park...

Poselitev

Zlasti za višje predele so značilne samotne kmetije, manjša naselja. Na doline so vezana večja naselja. Industrija ni močno prisotna. V preteklosti je temeljila na surovinah: les, rudna bogastva. Ker rudnih bogastev ni veliko in so že izčrpana, je ta industrija propadla ali pa se je preselila na rob. V današnjem času je industrija vezana na širše doline in obrobje Alp, zaradi več delovne sile in bližine tržišča.

Razvija se predvsem industrija visoke tehnologije, od prejšnje pa lesna industrija. To je značilno predvsem za Avstrijo in Švico.

Družbene značilnosti Srednje Evrope

Prebivalstvo v Švici

Naravni prirastek je še vedno pozitiven, 2,8%. Prebivalci Švice so Švicarji, ki govorijo različne jezike. So večinsko prebivalstvo, 81%. Največ je nemško govorečih – 63%, sledijo francosko govoreči – 19% (območje Jure), na JV živijo italijansko govoreči – 7%, okrog 1% je Retoromanov, ki govorijo retoromanski jezik. Živijo v dolini Inna. Ti jeziki so uradni jeziki. Tudi retoromanščina v Kantonu, kjer Retoromani živijo. Švica je konfederacija, sestavljena iz kantonov. Retoromanščina se precej izgublja.

Ostalo prebivalstvo so tujci in v Švici je največji delež tujcev – 19%, vendar je veliko tujcev tudi Italijanov.

Največja gostota prebivalstva je na Švicarski planoti. Redkeje poseljena so hribovita gorska območja, razen dolin.

Stopnja urbanizacije znaša okoli 60% in je malo višja od slovenske.

Prebivalstvo v Avstriji

Značilne je negativen naravni prirastek, samo včasih je pozitiven. Avstrijsko prebivalstvo se stara. V Avstriji živijo tudi manjšine: Čehi, Madžari, Hrvati, Slovenci. Okrog 8% je tujcev.

Slovenci se nahajajo na avstrijskem Koroškem:

- Podjuna
- Rož
- Ziljska dolina (Šmohor je zadnji kraj s slovenskim prebivalstvom)

Središče je Celovec, kjer je tudi slovenska gimnazija.

Manjšinjske pravice so bile določene leta 1955. Uresničujejo se z dvojezičnimi tablam, šolami. Dandanes dajejo tudi avstrijske družine otroke se učiti slovenščino.

Gostota poselitve je neenakomerna. Največja je na območju Dunajske kotline in Donave. Alpsko območje je redkeje poseljeno, s tem, da so razlike med širšimi alpskimi dolinami in hribovitimi območji.

Prebivalstvo na Madžarskem

Večinsko prebivalstvo so Madžari, so pa tudi številčne narodne manjšine. Med njimi so tudi Slovenci, ki živijo v Porabju in se imenujejo Porabski Slovenci. Porabje je trikotnik med Avstrijo in Slovenijo, središče je Monošter. Gre za vasi v trikotniku. Večje naselje je Gornji Senik, pri katerem je od leta 1993 mejni prehod s Slovenijo in ima od leta 2005 tudi dvojezično šolo. Trudijo se, da bi se jezik ohranil. Govorijo narečje in tudi v šoli ga poudarjajo. Številni prebivalci grejo na delo v Avstrijo in želijo, da bi se otroci učili nemško.

Madžarsko prebivalstvo ima že dolgo časa negativni naravni prirastek, celo -3,7%. Pomembne so selitve po 2.sv. vojni do 90ih let (komunizem) v smeri podeželje → mesto, in sicer v Budimpešto in ostala industrijska mesta. Selitve potekajo, ker je Madžarska doživela 100% nacionalizacijo kmetijskih površin. Več poudarka so dajali industriji.

Prebivalstvo na Poljskem

Naravni prirastek je bil do 90ih let med največjim v Evropi. Po letu 1990 pa je močno upadel. Takrat je prišlo do gospodarskih in političnih sprememb, gospodarska kriza.

Gostota poselitve je neenakomerja. Redka poseljenost je na območju Pojezerja, najgostejša je na J v Šleziji in na območju glavnega mesta.

Prebivalstvo v Nemčiji

Naravni prirastek je negativen. Poleg Nemcev, ki so večinsko prebivalstvo, živijo tu še Lužiški Srbi na V ob meji s Poljsko. Oni so V Slovani. Živijo tu še Danci in Frizijci. Tu je tudi veliko tujcev – 9%, največ je Turkov, prebivalcev nekdanje Jugoslavije, Italijani, Grki. Tujci so v Nemčiji predvsem zaradi močne ekonomske migracije v 60ih letih 20.stol. → Z del Nemčije. Omejevanje priseljevanja se je začelo v 70ih letih zaradi vse manjše potrebe po delovni sili in gospodarske krize. Imajo visoko stopnjo urbanizacije – 80%. Največja mesta so Berlin, Hamburg (pristanišče), München (središče Bavarske), Frankfurt (finančno središče), Essen, Düsseldorf,...

Gospodarske značilnosti Srednje Evrope

Obdobje 1945 – 1990

Evropa je bila razdeljena na dve politični polovici, in sicer na Vzhodno in Zahodno Evropo. Mejo je predstavljala »železna zavesa«. Potekala je po ozemlju današnje skupne Nemčije, Češko – Slovaški, Avstriji, Madžarski. Jugoslavija je bila v V Evropi. Jugoslavija je imela posebno mejo na V.

Razlike med Z in V

- Zahodna → demokratična, kapitalizem, tržno gospodarstvo
- Vzhodna → socialistična, komunizem, centralistično plansko gospodarstvo – določijo koliko se mora pridelati ne glede na vse, imajo plan, ni pomembno povpraševanje kot pri tržnem gospodarstvu

Nemčija:

- **ZRN** (Zvezna republika Nemčija) → glavno mesto Bonn
  - o povojna hitra obnova in razvoj gospodarstva zaradi ameriških zavezniških sil
  - o prestrukturiranje industrije in razvoj storitvenih dejavnosti v 70ih letih
  - o postindustrijska družba
- **NDR** (Nemška demokratična republika) → glavno mesto Vzhodni Berlin
  - o obstajal je še Zahodni Berlin; med njima je potekal berlinski zid
  - o počasna obnova in razvoj težke industrije zaradi socialistične ureditve; to je bilo pod Sovjetsko zvezo
  - o koriščenje domačih surovin, tudi iz Poljske, Sovjetske zveze
  - o močno onesnaževanje okolja
  - o industrijska družba

Vzhodna Nemčija je bila veliko bolj razvita od držav V Evrope.

Zvezna republika Nemčija

- 3.10.1990 – datum združitve
- Berlin – glavno mesto
- odpravljanje razlik med bivšima deloma
- sprva številne migracije
- spremembe na vzhodu: denacionalizacija v industriji in kmetijstvu, prestrukturiranje industrije, spremenjen šolski sistem, prometne povezave med območjema, odpravljanje onesnaževanja, prehod z rjavega na črni premog,...

Pomurje → Z del ob reki Ruhr, ki je pritok reke Ren

- staro industrijsko premogovno središče
- 70. leta 20. stol. nastopi industrijska kriza, začne se prestrukturiranje
- vzroki
  - o izčrpanost premogovnika
  - o uvoz cenejših rud iz tujine; železarne se priselijo k pristaniščem
  - o manjša konkurenčnost železarske in jeklarske industrije, večja je iz Azije
  - o slabe življenjske razmere v onesnaževanem okolju; začne se dvigati ekološka zavest
- posledice
  - o zapiranje rudnikov
  - o velika brezposelnost
  - o odseljavanje prebivalstva
- ukrepi
  - o uvajanje terciarnih dejavnosti
  - o izboljšanje bivalnega okolja
  - o raznovrstna industrija
  - o olajšave pri davkih

Gornja Šlezija na območju Poljske ob Krakovem, J del, del hercinskega sredogorja

- staro rudarsko premogovno industrijsko območje
- obdobje »socialistične industrializacije«, poudarek na težki industriji
- prevlada velikih industrijskih obratov, nastane Nova Huta
- nekvalificirana delovna sila
- močno onesnaženo okolje
- spremembe v gospodarstvu povezane s političnimi spremembami konec 20. stol. Gre za tranzicijo. Gospodarske spremembe: privatizacija, lastniki so lahko tudi tujci. Industrija doživlja prestrukturiranje. To pomeni, da se lahko spremenijo industrijske panoge, uvajanje čistilnih naprav, kar vpliva na čistejši zrak. Delavci imajo težave, ker izgubijo službo in morajo poiskati novo službo ali pa se prekvalificirati.

Kmetijstvo Švice

Naravne enote:

- Alpe
- Švicarska planota
- Jura

Za kmetijstvo je najpomembnejša Švicarska planota zaradi nizke nadmorske višine in uravnane površja. Za kmetijstvo v Švici predstavlja oviro prav nadmorska višina (2/3 Švice je nad 800m). V Juri in Alpah je pomembna živinoreja. Delež kmečkega prebivalstva se je močno zmanjšal. 35% države (obdelovalna zemlja) je nad 800m.

Ker hoče država ohraniti kmetijstvo v višjih legah, so uvedli nekaj ukrepov:

- neposredna plačila za finančno izravnavo zaradi težjih pridelovalnih pogojev (hribi) → subvencije
- plačila za podpiranje socialnega razvoja → spodbujanje šolstva, zdravstva, enake možnosti
- ukrepi za izboljšanje tal → melioracija (npr. ravnanje travnika)
- investicijski krediti in pomoč kmetijam; nižje obresti
- ukrepi za izboljšanje življenjskih razmer – gradnja infrastrukture, obnova in gradnja objektov.

Stopnja samooskrbe je 65%. To pomeni, da toliko pridelajo zase, za državo in jim tega potem ni treba uvažati.

Kmetijstvo Madžarske

Madžarsko kmetijstvo je primer kmetijstva na V, kjer je bil prisoten komunizem od 2. sv. vojne do 90ih let.

Panonska nižina je po svojem nastanku tektonska udorina (kot Velenjska kotlina), kar pomeni, da so številne prelomnice, predvsem na obrobju in da so značilni osamelci → Bakonjski gozd, Mecsek. To kotlino je v terciarju zalilo Panonsko morje, kamor so reke odlagale sedimente. V pleistocenu pa so se odlagali puhlični nanosi ter rečno – ledeniški nanosi. Ob rekah so najmlajši holocenski nanosi, ki so za kmetijsko izrabo najbolj vlažni, zato so tu travne površine. Obrobje Panonske nižine predstavlja gričevje, tudi pri nas Slovenske Gorice, Goričko. Najširše obrobje je v Romuniji, imenovano Transilvanija. V subpanonskem gričevju (obrobje) so pogoji za vinograde in sadje, prav tako na pobočjih osamelcev. Podnebje Panonske nižine je celinsko. Celinskost se povečuje od Z → V, kjer količina padavin pade pod 500mm in je naravno rastlinstvo že stepa, na Madžarskem imenovana madžarska pusta. Podnebje je ugodno zaradi razporeditve padavin in ustrezne temperature za gojenje kultur zmerno toplega pasu, npr. pšenica, sončnice, sladkorna pesa. Na Madžarskem je 70% obdelovalnih površin, kar je zelo veliko.

Družbeni pogoji: Madžarska je po 2.sv. vojni doživela skoraj 100% kolektivizacijo ali nacionalizacijo. Območje, ki ni bilo kolektivizirano je Porabje, ker niso dobri pogoji za kmetijstvo. V 90ih letih je prišlo do velikih sprememb. Kmetijstvo se je usmerilo na tržno gospodarstvo. Problem je bil v privatizaciji, ker večina nekdanji lastnikov ni hotela več kmetovati. Rešitev so našli v ustanavljanju kmetijskih podjetij ali zadrug, ki so v privatni lasti.

JV Evropa:

- Hrvaška (Zagreb)
- Bosna in Hercegovina (Sarajevo)
- Srbija in Črna Gora (Beograd)
- Makedonija (Skopje)
- Albanija (Tirana)
- Romunija (Bukarešta)
- Bolgarija (Sofija)

Posebnost je naravna pestrost na območju današnje Jugoslavije.

V Evropa:

- Moldavija (Kišinjev)
- Rusija (Moskva) → konča se pri Tihem oceanu, gospodarsko tudi Sibirija
- Ukrajina (Kijev)
- Belorusija (Minsk)

Slovenija

Velikost Slovenije: 20.256km²

23.12.1990 → datum referendum, ko se Slovenci odločijo za samostojno državo

26.12.1990 → slovesna razglasitev rezultatov referendum v parlamentu → dan samostojnosti

25.6.1991 → razglasitev samostojnosti → dan državnosti

1.5.2004 → vstop v Evropsko unijo

Države Evropske Unije: Slovenija, Avstrija, Francija, Italija, Velika Britanija, Nemčija, Danska, Belgija, Španija, Nizozemska, Portugalska, Litva, Latvija, Estonija, Poljska, Irska, Madžarska, Luksemburg, Grčija, Malta, Švedska, Finska, Češka, Slovaška, Ciper (grški del)

Slovenija se ponovno globalizira. Globalizacija je pojav, da družbeni pojavi in procesi (informatizacija, gospodarstvo, gospodarska kriza, onesnaževanje okolja...) zajamejo ves svet ter poenotijo vrednote in način življenja.

Slovenci se moramo zavedati regionalizma, kar je nasprotje globalizacije (čim manj tujk, da se uporablja slovenski jezik, kjer se lahko in sme). Treba je ohranjati posebnosti (narečja, belokranjski kurent) posameznih regij. Imeti moramo tudi odnos do tega (spoštovanje, ohranjanje). Globalizacija prinaša Sloveniji številne spremembe oz. jih prinaša vstop v EU:

- spremembe na področju kmetijstva → število kmetij se bo zmanjšalo, velikost se bo povečala
- promet → že v preteklosti je bila pomembna tranzitna lega, pomembnost še narašča

Šengenska meja se bo prestavila na mejo Slovenija – Avstrija. Pomembna je smer iz Srednje → J, JV Evropo.

Pomembni sta še dve prometni poti v Sloveniji:

- Slovenika (SV → JZ)
- Ilirika (SZ → JV)

Prometni križ postaja avtocestni. Po Sloveniki poteka 5. evropski koridor od Barcelone do Kijeva. 10. evropski koridor pa poteka med avstrijsko in hrvaško mejo, povezava Srednje Evrope z JV. Ilirika se preko karavanškega predora navezuje na Turnsko avtocesto, Slovenika pa se pri Šentilju navezuje na Prynsko avtocesto (Zagreb → Split).

Pomembno okno v svet je Luka Koper.

25.6.1991 → z osamosvojitvijo pride do politične spremembe, država postane parlamentarna republika.

Časovna lestvica pomembnih dogodkov:

- 6.stol. → prihod Slovanov z V
- 7.stol. → kneževina Karantanija
- 9.stol. → Nemci potisnejo slovensko etnično ozemlje globoko na J
- 11.stol. → nastanek srednjeveških mest (Ptuj, Škofja Loka, Maribor, Kamnik, Kranj)
- 13.stol. → naša ozemlja preidejo pod habsburško monarhijo, primorska mesta pa so del Beneške republike
- 18.stol. → hiter gospodarski razvoj in začetek šolstva
- 20.stol.
  - o po 1.sv. vojni → Primorska je priključena Italiji, večina Koroške pa Avstriji, Kranjska in Južna Štajerska postaneta del SHS, pozneje Kraljevine Jugoslavije.
  - o med 2.sv. vojno → Slovensko ozemlje razkosajo in si priključijo Italija, Nemčija in Madžarska. Poteka boj za priključitev Primorske k Sloveniji. Težnja k federativni državi in želja po socialno pravičnejši in demokratični državi.
  - o 1980 → smrt Josipa Broza Tita
  - o 25.6.1991 → samostojnost Slovenije

Tranzicija so gospodarske in politične spremembe. V obdobju tranzicije po 2.sv. vojni je prišlo do številnih sprememb:

- propad stare industrije
- denacionalizacija tovarn, kmetijskih zemljišč
- iskanje novih trgov

Slovenija konec 20.stol. doseže postindustrijsko ali informacijsko družbo. To pomeni, da razvitost ne merimo po tonah nakopanih rud, številu zaposlenih v industriji, ampak postaneta pomembna znanje in izobrazba ter vse več je zaposlenih v terciarnih in kvartarnih dejavnostih.

Na slovenskem ozemlju se je začela industrializacija sredi 19.stol. iz obrti. Zagon pa je pomenila južna železnica, ki je dospela v Trst leta 1857. Ob železnici se je začela hitreje in močnejše razvijati industrija. Nastala je industrijska pokrajina, imenovana industrijski polmesec, ki sega od Maribora, Celje, Črni revir (Zagorje, Trbovlje, Hrastnik), Ljubljana, Kranj, Jesenice. Po 2.sv. vojni se je zaradi policentrične politike razvoj industrije širil po celotnem slovenskem ozemlju: Murska Sobota, Ptuj, Krško, Novo mesto, Kočevje, Koper, Nova Gorica, Tolmin.

Slovenija je prehodna tudi zaradi naravnih razmer. Gre za stik oz. preplet štirih geografskih enot:

- Alpe
- Dinarsko gorovje
- Panonska nižina
- Jadranska kotlina

Zaradi tega stika prihaja do prepletenosti petih markoregij. Reliefna prepletenost vpliva na podnebno prehodnost. Submediteransko podnebje prehaja v celinsko proti V in v gorsko. Podnebje in relief vplivata na rastlinstvo, prst, valovje, ... Naravne značilnosti vplivajo na gospodarstvo, v preteklosti na kmetijstvo, na poselitev. Pojavlja se različna arhitektura (kraška hiša). Reliefna razgibanost je vplivala tudi na nastanek različnih narečij. Slovenija predstavlja tudi kulturni popek Evrope, stik štirih jezikovnih skupin: romanske, germanske, slovanske in ugrofinske.

Površje ali relief

Kamnine

Kamnine delimo glede na nastanek:

- metamorfne → 4% → obrobje Pohorja, Kozjak
- magmatske → 3% → jedro Pohorja (znan je pohorski granit, tonalit oz. granodiorit)
- sedimentne → 93% → predstavljajo največji delež v Sloveniji

Glede na starost jih delimo na tiste iz:

- **paleozoika** → peščenjaki, glinovci, konglomerati

Najdemo jih v Škofjeloškem hribovju, Posavskem hribovju in v Karavankah. Tanko plastovit glinovec se imenuje skrilavi glinovec (strešniki). Konglomerati so značilni za Škofjo Loko. Tudi metamorfne kamnine so paleozojske. Ena takih je marmor. Pravi se nahaja samo na Pohorju.

- **mezozoika**

Trias, jura, kreda. Največji delež kamnin iz Slovenija je mezozojskih kamnin. Edini kamnini sta apnenec in dolomit. Apnenec je propustna kamnina, zato nastane kraško površje. Kamnini se nahajata na Krasu, Julijskih Alpah, Kamniško – Savinjskih Alpah in Dinarskih planotah. Najdemo jih tudi v predalpskem svetu. Apnenec in dolomit ločimo s kislino. Na obeh reagira, samo na dolomitu manj. Dolomit se tudi bolj kruši.

- **terciarja**

Paleocen, eocen, oligocen, miocen, pliocen. Fliš je sedimentna kamnina na JZ iz eocena. Je zmes kamnin v plasteh. Najpogostejši sta dve kamnini, in sicer fliš in peščenjak. Vmes so lahko še plasti laporja, apnenca... Nahajata se v Koprskem primorju (Šavrinska Brda), Brkinih, Vipavski dolini → v Vipavskih Brdih, Goriških Brdih. Na SV je zastopan lapor, ki je nastal v Panonskem morju. Kasneje so ga reke preoblikovale v gričevje, ko je morje odteklo. Nahaja se v Goričkem, Slovenskih goricah, Halozah, Bizeljskem gričevju.

- **kvartarja**

Pleistocen, holocen – kvartarne usedline. V kvartarju so se usedale usedline. Reke iz visokogorja so odlagale prod in pesek, in sicer reke Sava (Ljubljanska kotlina, Krška kotlina, Krško polje, Dravsko – Ptujsko polje), Mura (Mursko polje) in Savinja (spodnja Savinjska dolina v Celjski kotlini). Reke iz hribovja in gričevja pa so odlagale drobnejši material – pesek, mel, glina (od največjih k najmanjšim delcem), in sicer Dravinja (Slovenske Konjice), Pesnica, ki teče v Dravo, Ščavnica, ki teče skozi Ljutomer v Muro, Krka, Vipava, Dragonja.

Glede na odpornost delimo kamnine na:

- trde kamnine ali **odporne** → te počasi preperevajo. To so v glavnem vse magmatske in nekatere metamorfne kamnine.
- mehke kamnine ali **neodporne** → te hitro preperevajo

Glede na kemično oz. mineraloško sestavo delimo kamnine na:

- **karbonatne** kamnine → vsebujejo mineral kalcit; imajo reakcijo
- **silikatne** kamnine → glavni mineral je kremen; ni reakcije

Lapor je karbonatna kamnina. Peščenjak je lahko karbonatna ali silikatna kamnina. Prav tako je lahko konglomerat oboje. Silikatni prodniki se nahajajo na Dravsko – Ptujskem polju.

Nastanek površja

V paleozoiku se je menjavalo kopno in morje. V mezozoiku sta v morju Tetis nastajali dve kamnini, in sicer apnenec in dolomit. V terciarju je v eocenu bilo na JZ še morje, kjer je nastajal fliš. V oligocenu in miocenu je potekalo intenzivno gubanje s prevračanjem gub, ter narivanjem gub. Primer nariva gub je Trnovski gozd, pod katerim je Vipavska dolina, v smeri proti morju je Kras. V Vipavski dolini prevladuje fliš iz eocena, v Trnovskem gozdu pa je apnenec iz mezozoika. To pomeni, da so plasti naložene po starosti, spodaj so najstarejše. Toda v našem primeru so se starejše kamnine narivale na mlajše. Apnenec je trda kamnina, fliš pa neodporna kamnina. To imenujemo strukturna stopnja.

V tem obdobju je od V preplavilo Panonsko morje. Vanj so se odlagali sedimenti, ki danes gradijo gričevje, npr. Slovenske Gorice. V Črnem revirju in Velenju so v terciarnih plasteh nastali premogi (Črni revir – rjavi premog, Velenje – lignit). Sredi pliocena je potekalo tektonsko razlamljanje. Ob prelomnicah so se območja dvigala. Ostanke teh dvignjenih območij so danes planote v Julijskih Alpah: Jelovica, Pokljuka, Mežakla, Komma. V Kamniško – Savinjskih Alpah: Velika Planina, Dleskovška Planota (od Velike Planine proti Rebanovem kotu). Te planote so hkrati tudi kraške planote zaradi kamnine apnenec. Potem so še planote v Pohorju, ki niso kraške. Določena območja so se spuščala oz. ugrezala. Ugreznini sta Velenjska kotlina in Ljubljansko barje (najstarejši), ki se še danes greza. Nastale so tudi številne prelomnice. Najbolj znana je Idrijska prelomnica, ki je potekala v dinarski smeri (→ SZ).

V kvartarju v pleistocenu so potekale ledene dobe. Obdobje je trajalo od 2 milijonov let nazaj – 10.000 let nazaj. To ni bilo obdobje ene ledene dobe, ampak jih je bilo več.

Ledeniške erozijske oblike

- ledeniške doline → Vrata, Kot, Krma, Tamar, Zgornja Savska dolina, Trenta, dolina Kamniške Bistrice v zgornjem delu (10km), Ravenska, Makekova, Kočna (izraz za krajšo U ledeniško dolino) dolina, Logarska dolina, Matkov kot, Robanov kot (izraz za krajšo U dolino).
- priostreni vrhovi → Triglav, Jalovec, Prisojnik
- ledeniške krnice (oblika posode, polkrožna oblika, če imamo veliko krnico je to okrešelj)
  - o okrešelj → Okrešelj (v osrčju Kamniško – Savinjskih Alp)
  - o krnice → v visokogorjih
- ledeniška rama → zgornji del ledenika, poznamo debelino ledu)
- ledeniška jezera
  - o visokogorska jezera → Krnsko jezero, Sedmera Triglavska jezera, Krška jezera
  - o dolinska jezera (so večja) → Bohinjsko jezero, Blejsko jezero, Rabeljsko jezero (v Italiji pri Prelazu), Mangrski jezera
- ledeniški slapovi → Rinka → ledeniški slapovi tečejo preko ledeniške stopnje, nad to je okrešelj. Ledeniška stopnja je komarča, primer je Komarča.
- obvisle ledeniške doline → dolina s Sedmerimi jezeri

Ledeniške akumulacijske oblike

Ledeniška morena:

- čelna
- središčna
- bočna
- talna

To je odvisno od tega, kje se je odlagal material.

Morensko gradivo:

- balvan → to so ogromne skalne gmote
- oraženec → kamniti delec z razo

Glacifluvialni nanosi so material, ki ga je reka prinesla izpod ledenika. Reka je tako izoblikovala glacifluvialne (rečnoledeniške) terase. Imamo štiri. Najmlajša je ob strugi, najstarejša pa na vrhu. Reka je odlagala prod in pesek. Na najstarejši terasi se je prod in pesek sprijel in nastal je konglomerat. Na najmlajši terasi so travne površine, na drugi in tretji so njivske površine, na četrti pa je gozd.

Terase so posledica akumulacije in erozije. Erozija je potekala v medledeni dobi, akumulacija pa v ledeni dobi, ker je bilo manj vode. V medledeni dobi je bilo več vode, zaradi taljenja ledu. Strmi del terase se imenuje ježa, ravni del pa polica.

Holocen

- mehanično preperevanje

Do tega prihaja v visokogorju nad snežno mejo. Kot posledica nastane melišče.

- kemično preperevanje

To je raztapljanje apnenca – korozija. Pri nas je to prisotno v velikem obsegu zaradi apnenca (40% ozemlja pri nas je iz apnenca). To se dogaja v visokogorju in nastane visokogorski kras. Čehi 2 je najgloblje slovensko brezno, kjer so zastopane debele plasti apnenca in gre za globoki kras (primer visokogorskega krasa). Nastajajo tudi kraške jame, npr. Pološka jama v povirju Tolminske, jama pod babjim zobom na robu Jelovice, Dantejeva jama – Zadlaška jama nad Tolminskimi koriti.

Površinske oblike so podi, manjše kraške planote: Triglavski, Kriški, Kamninski podi. Pogosti so še lašti. To so ravne ploskve, žlebiči, škraplje (široke razjede), škavnica (majhna posodica), kotlič (skalna vrtača), konta (večji kotlič).

Kemično preperevanje je prisotno tudi na Dinarskem krasu: Banjščice, Trnovski gozd, Nanos, Hrušica, Javorniki, Snežnik, Bloška planota... To so kraške planote. Na Trnovskem gozdu se pojavlja mrzišče. To so večje vrtače na teh planotah, kjer se pojavlja rastlinski obrat. Na tem območju je tudi veliko polj, kjer tečejo še ponikalnice. Najbolj znana je Ljubljaničica s sedmimi imeni – Ljubljaničica, Pivka, Unica, Rak, Stržen, Obrh, Trbuhovica.

Ljubljaničica ima več izvirov:

- Močilnik pri Vrhniku → zatrepna dolina (nad izvirov strma stena)
- Bistra pri Bistri

Zatrepna dolina nastane na stiku propustne in nepropustne podlage, zato govorimo o kontaktnem krasu. Enako je pri Planinski jami.

Veliko je vrtač. Če gre za večjo vrtačo, kjer je močna poselitev, je to uvala. Primer je Rakek, Unec, Loški potok (Bloke). Pojavljajo se tudi suhe doline, ko pride do pronicanja vode v rečni dolini, in slepe doline, to je tudi primer kontaktnega krasa. Tu reka teče po nepropustni podlagi, potem pa na propustni ponikne. To je nasprotje zatrepni dolini. Primer je Podgrajsko podolje. Reka Reka teče v Škocjanske jame. To je tudi slepa dolina. Škocjanske jame so Unescova dediščina. Edina Unescova dediščina pri nas.

- erozija in akumulacija
  - o rečna erozija in akumulacija

Še vedno je prisotna, vezana je na ožji pas ob rekah. Nastajajo holocenska ravnica, vršaji, vintgar, korita (Soška koreta). Vršaji so primerni za poselitev – Zali log, pod Pohorjem, Dravski vršaj, Savški vršaj na Krškem polju.

- o ledeniška erozija in akumulacija

Ni več prisotna, razen tam, kjer nastajajo ledeniki. Ledenik pod Skuto, Triglavski ledenik.

- o morska erozija in akumulacija

Vezani sta na območje obale. Pri nas je je 47%. Pri nas je obala rijaški tip obale. Pod klifi poteka erozija – abrazija. Akumulacija je v zatišnih legah, to je zalivih.

- o vetrna erozija

Pri nas tega ni, ker ni puščav, ker je preveč padavin. Imamo vlažno oz. humidno podnebje.

Zastopan imamo vetrni, morski, rečni in ledeniški tip površja.

Reliefne kategorije

Relief delimo tudi glede na nadmorsko višino in izoblikovanost.

- **ravnina**

Ravnine so tam, kjer so kvartarni nanosi večjih rek (Sorško polje).

- **gričevje**

Gre za večjo razgibanost in nadmorsko višino. Gričevje je 50-200m nad dnom ravnine → relativna višina. Gričevje se pojavlja na območju z mehkiimi terciarnimi kamninami.

- **hribovje**

Je 200-500m nad dnom ravnine. Poznamo Škofjeloško, Polhograjsko, Cerkljansko-Idrijsko hribovje, Kozjak, Posavsko hribovje.

- **sredogorje**

Je od 500-1000m relativne višine. To je nad 1000m absolutne višine (nad morjem). Večina vrhov je nad to višino. Primer je Pohorje.

- **visokogorje**

To so Julijske Alpe, Karavanke, Kamniško-Savinjske Alpe. Visokogorje se začne pri absolutni višini 1600m. Ima tudi uravnave.

- **visoke planote**

To so uravnave v visokogorju. V Julijskih Alpah: Komna, Mežakla, Jelovica; v Kamniško-Savinjskih Alpah: Velika Planina, Dleskovška planota, Menina; v Dinarskem svetu: Banjšice, Trnovski gozd, Nanos, Hrušica, Javorniki, Snežnik, Bloke, Kočevsko-Ribniško gorovje (Kočevski rog, Goteniška gora...).

- **nizke planote**

So pod 600m. To so Kras, Bela Krajina, Suha Krajina.

Povprečna višina slovenskega površja znaša 575m, torej je precej nizko gledde nadmorske višine, vendar nadpovprečno strmo. To je v visokogorju, hribovju, npr. Idrijsko hribovje, strma pobočja robnih planot – Jelovica, Pokljuka..., strme grape v gričevju. Strmina je pomembna, ker vpliva na kmetovanje, prometnice, poselitve.

»na sončni strani Alp« → prisojna stran. Ekspozicija površja, v katero smer je obrnjeno površje. Pri nas so prisojne strani JV, JZ, osojne pa SV, SZ. Ekspozicija vpliva na rabo tal – vinogradi na prisojni strani, gozdovi na osojni strani.

Relief določa tudi zgornjo mejo poselitve, pri nas je to 1327m (samotna kmetija) na Bukovniku pod Radomljo.

Prsti

Intradicionalne in acionalne prsti v Sloveniji:

- kamnišče ali litosol

Nastaja na meliščih. Je slabo razvita. Profil je (A) – C, to pomeni, da vsebuje en horizont, ki še nastaja, ni še razvit – (A).

- rendzina

Ima profil A – C, torej ima razvit horizont. Prst nastaja na apnencu in dolomitu na višjih in strmejših območjih in je plitva prst.

- ranker

Ima profil A – C. Ima enak horizont kot rendzina. Prst nastaja na silikatni podlagi na enakih območjih kot rendzina.

- pokarbonatna prst

Ima profil A – (B) – C. B horizont je še v nastanki. Prst nastaja na apnencu, dolomitih, na nižjih, položnejših območjih.

- kislja rjava prst

Ima profil A – (B) – C. Podlaga je silikatna.

- jerovica ali jerina

Je rdeče barve. Nastaja na Krasu. Rdeče barve je zaradi vsebnosti železovih oksidov. Tu je pomembno poleg podlage tudi podnebje.

- rjave prsti na laporju in flišu

So debelejšje zaradi neodpornih kamnin. Na njih dobro uspeva vinska trta in različno sadje.

- obrečna prst

Ima profil (A) – C kot kamnišče. Obrečne prsti najdemo ob rekah, ki pogosteje poplavljaajo. Taka je naprimer Mura.

- V dolinah, kjer prevladujejo drobnejši sedimenti (pesek, mel, glina) najdemo psevdoglej in ogljeno prst.
- Kjer sta prod in pesek se nahajajo rjave prsti na fluvioglacialnih nanosih. To so najbolj rodovitne prsti v Sloveniji, zato so tudi najbolj obdelana območja, ker gre za ravninski svet.
- šotna prst na barju

Nastaja iz odmrlih rastlinskih ostankov, zato je A horizont črne barve.